

Teškoće u komuniciranju s učenicima nižih razreda osnovnih škola tijekom pandemije

---

Obad, Ozana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:424581>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

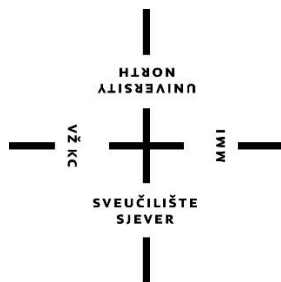
[University North Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE SJEVER

SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN

Studij Odnosi s javnostima

**Sveučilište
Sjever**

**TEŠKOĆE U KOMUNICIRANJU S UČENICIMA NIŽIH
RAZREDA OSNOVNIH ŠKOLA TIJEKOM
PANDEMIJE**

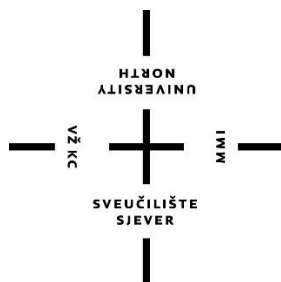
Ozana Obad

Varaždin, lipanj 2022.

SVEUČILIŠTE SJEVER

SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN

Studij Odnosi s javnostima

**Sveučilište
Sjever**

DIPLOMSKI RAD br. 227/OJ/2022

**TEŠKOĆE U KOMUNICIRANJU S UČENICIMA NIŽIH
RAZREDA OSNOVNIH ŠKOLA TIJEKOM
PANDEMIJE**

Studentica:

Ozana Obad, 1562/336D

Mentorica:

prof. dr. sc. Majda Tafra - Vlahović

Varaždin, lipanj 2022.

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODJEL	Odjel za odnose s javnostima		
STUDIJ	diplomski sveučilišni studij Odnosi s javnostima		
PRISTUPNIK	Ozana Obad	MATIČNI BROJ	0115076749
DATUM	7. 4. 2022.	KOLEGIJ	Upravljanje krizom
NASLOV RADA	Teškoće u komuniciranju s učenicima nižih razreda osnovnih škola tijekom pandemije		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Difficulties in communicating with lower elementary school students during a pandemic		
MENTOR	dr.sc. Majda Tafra Vlahović	ZVANJE	Redovni profesor
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. doc. dr. sc. Saša Petar - predsjednik		
	2. izv. prof. dr. sc. Nikša Sviličić - član		
	3. prof. dr. sc. Majda Tafra Vlahović - mentorica		
	4. doc. dr. sc. Ivana Stanić - zamjenska članica		
	5. _____		

Zadatak diplomskog rada

BROJ 227/OJ/2022

OPIS

Cilj ovog diplomskog rada jest dobiti uvid u iskustva i mišljenja nastavnika razredne nastave o teškoćama u komuniciranju s učenicima nižih razreda osnovnih škola tijekom pandemije COVID-19. Diplomski rad sastojat će se od dva glavna dijela, sekundarnog istraživanja u kojem će se prikazati prošla provedena istraživanja te empirijskog, kvalitativnog istraživanja. Kako bi se navedeni cilj ostvario, kvalitativno istraživanje provest će se korištenjem istraživačke metode polustrukturiranog intervjua. Kroz intervju će se nastojati dobiti uvid u teškoće s kojima su se nastavnici redovito susretali tijekom održavanja nastave te kako su iste savladavali u pandemijskim uvjetima. Također, nastojat će se ispitati koje su nedostatke prepoznali u online nastavi, kao i u komunikaciji s učenicima mlađe dobnе granice, u ovom slučaju s učenicima nižih razreda.

ZADATAK URUČEN

15. 6. 2022

POTPIS MENTORA

Majda Tafra Vlahović

SAŽETAK

Zadnje dvije godine otkako je počela pandemija bolesti COVID-19 učitelji/učiteljice razredne nastave našli su se pred izazovima s kojima se do sada još nikada nisu susreli. Posao je postao puno zahtjevniji i susretali su se s mnogim problemima koji su ih tijekom protekle dvije godine pratili. S obzirom na to da je ova tema postala sve aktualnija, ali i važna za buduće planiranje odgoja i obrazovanja, prijeko su potrebni radovi koji obrađuju i istražuju povezanost pandemije i obrazovanja. Jedan od takvih jest i ovaj rad koji se temelji na istraživanju koje je provedeno među učiteljicama razredne nastave jedne osnovne škole u Varaždinskoj županiji, a koji je za cilj imao ispitati stavove i mišljenja o problemima koji su se javljali tijekom pandemije bolesti COVID-19 u komuniciranju s učenicima nižih razreda.

Ključne riječi: pandemija bolesti COVID-19, komuniciranje s učenicima nižih razreda, teškoće u komuniciranju, nastava na daljinu, *online* nastava, razredna nastava

SUMMARY

In the last two years since the COVID-19 disease pandemic began, primary school teachers have faced challenges they have never encountered before. The work became much more demanding, and they faced many problems that have accompanied them over the past two years. Given that this topic has become increasingly relevant as well as important for future planning of education, papers that address and investigate the connection between the pandemic and education are urgently needed. One of those is this paper that is based on a survey conducted among primary school teachers in Varaždin County, which aimed to examine views and opinions about the problems that arose during the COVID-19 pandemic in communication with lower grade students.

Keywords: COVID-19 pandemic, communication with lower grade students, communication difficulties, distance learning, online learning, primary school

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. POJAM KOMUNIKACIJE	2
2.1 Komunikacija s učenicima.....	3
3. PANDEMIJA COVID-19.....	5
4. OBRAZOVANJE I PANDEMIJA.....	6
4.1. Organizacija nastave na daljinu.....	6
4.2. Komunikacija s učenicima za vrijeme pandemije.....	8
5. PREDNOSTI I NEDOSTACI NASTAVE NA DALJINU.....	10
5.1. Prednosti nastave na daljinu.....	10
5.2. Nedostaci nastave na daljinu	11
6. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA PROVEDENA NA TEMU PANDEMIJE I ŠKOLSTVA.....	14
7. METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	19
7.1. Opis metoda prikupljanja podataka	19
7.2. Cilj istraživanja.....	19
7.3. Problem istraživanja	19
7.4. Zadaci istraživanja	19
7.5. Uzorak istraživanja	20
7.6. Način provedbe istraživanja.....	20
8. PRIKAZ I REZULTATI ISTRAŽIVANJA	22
8.1. Pandemija COVID-19 i škole.....	22
8.2. Komuniciranje s učenicima nižih razreda.....	27
8.3. Pomoć u komuniciranju	37
8.4. Poteškoće u komuniciranju.....	38
8.5. Preporuke u komuniciranju za buduću <i>online</i> nastavu	39
9. ZAKLJUČAK.....	42
10. LITERATURA	44
11. PRILOZI.....	49
11.1. Pitanja za intervju s učiteljicama razredne nastave.....	49

1. UVOD

Komunikacija je vrlo moćno sredstvo i temelj svakog odnosa. Svaki aspekt ljudskog života prožet je komunikacijom, bilo verbalnom bilo neverbalnom, a najčešće kombinacijom jedne i druge. Komunikacija također može biti interpersonalna i intrapersonalna te se putem nje, bez obzira na oblik i vrstu, razmjenjuju podaci, ideje i osjećaji. Općenito, u čovjekovoj je prirodi da komunicira, odnosno u njemu postoji težnja za stupanjem u interakciju s drugim ljudima. Bez obzira na to što svi mi komuniciramo svakodnevno, to je složeni proces kojeg je ponekad teško razumjeti te koji ima svoje značajke, pravila i postavke. Postoje brojni čimbenici koji narušavaju svakodnevnu komunikaciju, a ista je na kušnju posebice došla za vrijeme pojave pandemije bolesti COVID-19.

Pandemija bolesti COVID-19 poremetila je sve aspekte ljudskog života, pa tako i obrazovanje. Odgojno-obrazovne ustanove morale su se prilagoditi „novom normalnom“ i svaki aspekt rada koji su do tada poznavali morale su promijeniti. Učitelji i učenici su fizičke učionice morali zamijeniti onima u virtualnom obliku te izravnu komunikaciju jednih s drugima, iz tradicionalnog načina rada, zamijeniti onima u digitalnom obliku.

Iako postoje brojne prednosti i nedostaci *online* nastave, mnogi autori i dalje preporučuju da je nastava uživo bolja i kvalitetnija, što potvrđuju i brojna istraživanja koja se u najvećoj mjeri slažu oko toga da je komunikacija za vrijeme pandemije narušena jer nedostaje socijalni kontakt te interakcija, kako među učenicima, tako i među učiteljima i učenicima.

S obzirom na sve navedeno, cilj ovog diplomskog rada jest dobiti uvid u iskustva i mišljenja nastavnika razredne nastave o teškoćama u komuniciranju s učenicima nižih razreda osnovnih škola tijekom pandemije COVID-19. Diplomski rad sastojat će se od dva glavna dijela, teorijskog, odnosno sekundarnog istraživanja u kojem će se prikazati prošla provedena istraživanja te empirijskog, kvalitativnog istraživanja. Kako bi se navedeni cilj ostvario, kvalitativno istraživanje provest će se korištenjem istraživačke metode polustrukturiranog intervjua. Kroz intervju će se nastojati dobiti uvid u teškoće s kojima su se nastavnici redovito susretali tijekom održavanja nastave te kako su iste savladavali u pandemijskim uvjetima. Također, nastojat će se ispitati koje su nedostatke prepoznali u *online* nastavi, kao i u komunikaciji s učenicima mlađe dobne granice, u ovom slučaju s učenicima nižih razreda.

2. POJAM KOMUNIKACIJE

„Razvoj komuniciranja istodobno je proces otkrivanja i proces podučavanja“ (Reardon, 1998, str. 53). Komunikacija je vrlo složen pojam koji do sada nije jednoznačno definiran. Autor Čerepinko (2012) navodi nekoliko autora koji definiraju komunikaciju: Vreg (2000) govori kako komunikacija nije jednosmjerna niti dvosmjerna, već čini proces u mnogo smjerova koji može uvijek napredovati, Miller (2004) navodi kako je komunikacija onaj proces u kojem postoji stvaranje značenja te prijenosa poruka. Nadalje, Reardonu (1998) mišljenja je kako se komunikacija dijeli na veliki broj oblika i sadržaja. Isto tako Parsons (1966) i Luhmann (1972) definiraju komunikaciju kao onu pretpostavku bez koje društvo i socijalni procesi nisu mogući. Također, autor Reardon (1998) navodi činjenicu da je komunikacija znanost koja proučava komunikaciju među ljudima. Prema Rječniku hrvatskoga jezika (2000) komunikacija je prijenos poruka ili obavijesti od pošiljatelja do primatelja znakovnim sustavima. Bognar i Matijević (2005, str. 404) komunikaciju objašnjavaju kao „interakciju neke osobe s drugom osobom ili jedne osobe s neživim izvorom radi prenošenja informacije (poruke, obavijesti, priopćenja)“. Lasswel (1948; prema Džinić, 1978, str. 53) komunikacijski proces sažima u paradigmu izvor-poruka-informacija-kanal-primatelj-efekt.

Postoji šest osnovnih značajki ljudske komunikacije, a to su:

1. *„Ljudi komuniciraju iz mnogo različitih razloga - zabava, da bismo ostavili dojam, pokazali srdačnost i prijateljstvo te radi dobivanja i davanja informacija.*
2. *Komuniciranje rezultira namjernim, ali i nenamjernim učincima – bez obzira na to što i kako rekli ili učinili, to ne mora biti shvaćeno onako kako je mišljeno. Odsutnost neke akcije može se shvatiti kao poruka kakvu pošiljatelj nije imao namjeru poslati.*
3. *Komunikacija je obično obostrana – za vrijeme govora jedne osobe, druga može pokazivati neverbalne znakove zanimanja ili nezanimanja. Takvi znakovi komuniciraju bez obzira na to što riječ ima partner.*
4. *Komuniciranje uključuje najmanje dvije osobe, koje jedna na drugu utječu u nejednakoj mjeri.*
5. *Komunikacija se dogodila i onda kada nije bila uspješna – komunikacija je ono što radimo kad drugima, verbalno ili neverbalno, iskazujemo svoje misli ili osjećaje.*
6. *Komuniciranje također uključuje upotrebu simbola“* (Reardon, 1998, str. 13).

Osim osnovnih značajki, postoje i različiti oblici komunikacije. Autori Jukić i Nadrljanski (2015) navode oblike komunikacije među kojima su verbalna komunikacija, neverbalna

komunikacija, interpersonalna komunikacija, grupna i javna komunikacija, masovna komunikacija, aktivno slušanje, telekomunikacija i računalno posredovana komunikacija.

Verbalna je komunikacija je, prema Zrilić (2010, str. 232), ona koja se odnosi na stvarne riječi koje se koriste pri razgovoru te je „verbalna komunikacija u formi jezika bolja za prenošenje logičkih i apstraktnih ideja što se postiže: uporabom jezika koji je općeprihvaćen i razumljiv, razjašnjavanjem mogućih nejasnoća, nastojanjem da poruka bude kratka, jednostavna i konkretna, objašnjavanjem glavnih zamisli na primjerima i usporedbama, ponavljanjem i sažimanjem, ako komunikacija traje dulje vrijeme“. Autorica Zrilić (2010) također objašnjava da je najvažniji dio neverbalne komunikacije vizualna interakcija, a razlog tome jest taj da se putem nje izražavaju emocije, pokazuju stavovi, potiče i mijenja verbalna komunikacija što sve zajedno održava osobine ličnosti.

2.1 Komunikacija s učenicima

Komunikacija u nastavi između svih dionika ključna je za uspješno ostvarivanje odgojno-obrazovnog procesa. Komunikacija između učitelja i učenika kontinuirani je proces tijekom nastave (Bognar i Matijević, 2005). Autori Šelimber i Šelimber (2021) navode da je podučavanje djece najmlađe školske dobi neostvarivo bez dvosmjerne komunikacije. Autori Cindrić, Miljković i Strugar (2010, str. 53), definiraju nastavu kao „komunikacijski proces koji se temelji na jedanaest aksioma. „Proučavanje u učenje trebalo bi biti usmjereno na učenika, kooperativnije, transparentnije i manje podložno smetnjama" (Cindrić, Miljković, Strugar, 2010, str. 54). Komunikacija s učenicima zasigurno je pedagoška, a takvu komunikaciju autori Tatković, Diković i Tatković (2016, str. 77) tumače kao „proces stvaranja i razmjene informacija između odgojitelja i odgajanika s ciljem razvoja odgajanika“.

Komunikacija s učenicima uži je pojam od odgojno-obrazovne komunikacije. Matijević (2011; prema Bognar i Matijević, 2005) se za objašnjenje odgojno-obrazovne komunikacije oslanja na Laswelovu paradigmu, to jest da se odgojno-obrazovna komunikacija javlja kao „interakcija dviju ili više osoba, ili pak jedne osobe s neživim izvorom, u nekom procesu radi prenošenja poruka (informacija, obavijesti) i stvaranja uvjeta za optimalno (samo) ostvarivanje neke ličnosti“ (Bognar i Matijević, 2005, str. 359).

Naravno, nisu samo učenici ti koji moraju imati razvijene komunikacijske kompetencije i načine na koje komuniciraju, već to moraju imati i učitelji. Drugim riječima, bitno je da u razredu učitelj ima razvijene komunikacijske vještine jer bez njih te iste ne bi

mogao pružiti svojim učenicima. Autor Reardon (1998. str. 73) objašnjava kako „komunikacijska kompetencija upućuje na uspješnost kojom će netko ostvarivati svoje individualne, kao i svoje relacijske ciljeve u nekoj interakciji“ te također govori kako se ne bi smjeli fokusirati samo na svoje vlastite ciljeve i ignorirati tuđe, već je bitno pomoći drugima da postignu svoj cilj (Reardon, 1998).

Bognar i Matijević (2005, str. 361) komunikaciju u odgojno-obrazovnom procesu dijele na intrapersonalnu, interpersonalnu i masovnu (s obzirom na broj sudionika), na verbalnu i neverbalnu, autoritarnu i demokratsku (s obzirom na način vođenja komunikacije), personalnu i apersonalnu (s obzirom na prisutnost osoba), posrednu i telekomunikacijsku (s obzirom na prisutnost medija) te na jednosmjernu i dvosmjernu komunikaciju.

Autor Neill (1991) naglašava neverbalne znakove koji su od velike važnosti u komunikaciji s razredom jer učitelj u razredu ponekad mora komunicirati i s više od 30 učenika. Osim što to prvenstveno čini svojim glasom, podjednako to čini i putem, odnosno pomoću neverbalnih znakova te na taj način utječe na ponašanje razreda u cjelini, ponašanje jednog učenika, a nekada to čini i na više raznovrsnih ponašanja odjedanput. Autori smatraju da je neverbalna komunikacija dobra zamjena verbalnoj komunikaciji u razredu, to jest može ju u velikoj mjeri nadopuniti, biti joj podrška te ju pratiti (Bognar i Matijević, 2005), ali da će cjelokupna komunikacija biti uspješna ako i učenik i učitelj na isti način shvate poruku (Tatković, Diković i Tatković, 2016).

Na način komunikacije između učenika i učitelja u velikoj mjeri utječu disciplina i okruženje. Matijević i Radovanović (2011) navode kako je bit modela poučavanja s ravnopravnom kontrolom zapravo pozitivna disciplina u razrednoj zajednici. Takav odnos, koji je zasnovan na pozitivnoj disciplini kod učenika potiče samodisciplinu, odgovornost, suradnju te stjecanje vještina rješavanja problema. Autorice Matijević i Radovanić (2011) ističu kako su temelj pozitivne discipline u razredu razredni sastanci. Također, iste autorice navode kako je sve veća odgovornost na školama razvijanje socijalnih vještina kod učenika koje su uvjet za kvalitetan život, zbog svijeta u kojemu živimo, odnosno ubrzanog načina života i sve manje vremena roditelja za svoje dijete zbog drugačijeg načina života i rada te mnogobrojnih obaveza (Matijević i Radovanić, 2011).

3. PANDEMIJA COVID-19

U prosincu 2019. godine u kineskom gradu Wuhanu pojavio se novi virus nazvan SARS-Cov-2 koji je uzrokovao pandemiju bolesti COVID-19 koja se odande, tijekom 2020. te 2021. godine, proširila po cijelome svijetu, pa tako i Republici Hrvatskoj (Connelly i suradnici, 2021). U blažem obliku ove bolesti simptomi se očituju kašljem i povišenom tjelesnom temperaturom, a u težim slučajevima i otežanim disanjem te nedostatkom zraka što je u određenom postotku dovelo i do smrtnih slučajeva (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021). Proglašenje pandemije bolesti COVID-19 u Hrvatskoj bilo je 11. ožujka 2020. godine, a samo pet dana nakon zatvorene su sve odgojno-obrazovne ustanove. Osim odgojno-obrazovnih ustanova, pandemija je utjecala na sve druge aspekte ljudskog društva. Nažalost, pandemija bolesti COVID-19 pogodila je sve sastavnice/aspekte ljudskoga života. Pogođeni su sustavi čovjekova privatnog, društvenog, ekonomskog, a posebice onog zdravstvenog funkcioniranja (<https://www.who.int/>). Isto tako pogođene su sve razine obrazovanja od predškolskog, osnovnoškolskog, srednjoškolskog, visokoškolskog te obrazovanja odraslih i stažiranja (Education during COVID-19 and beyond, 2020).

U tim trenucima od prve pojave koronavirusa, mnoga djeca nisu imala priliku pohađati nastavu kao što je to u "normalnim" uvjetima. Nakon što su otvorene odgojno-obrazovne ustanove, uvjeti boravka, promijenjeni su u cilju sprječavanja daljnje širenje zaraze te poštivanja epidemioloških mjera i zaštite djece i svih zaposlenika (Education during COVID-19 and beyond, 2020). Kako navodi McCarthy (2020), oko 1.8 milijarde učenika diljem svijeta nije pohađalo odgojno-obrazovne ustanove od 23. ožujka 2020. godine.

4. OBRAZOVANJE I PANDEMIJA

Vlada Republike Hrvatske je od 23. travnja 2020. godine otvorila vrata svih škola za razredu nastavu i određene skupine učenika uz primjenu svih mjera Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo. Svi roditelji mogli su poslati svoju djecu, odnosno učenike razredne nastave u školu od 25. svibnja 2020. godine (Vlada RH, 2020).

4.1. Organizacija nastave na daljinu

Kao što je prethodno spomenuto, uzrokovano pandemijom COVIDA-19 u svakodnevni način života kao jedan od novih pojmova nametnuo se pojam nastave na daljinu. „Od nazivlja za e-izvedbu nastave izabrano je sedam naziva: e-učenje, e-poučavanje, e-nastava, mrežna nastava, *online* nastava, virtualna nastava i nastava na daljinu, s trima ishodišnim pojmovima: učenje, poučavanje i nastava.“ (Nemeth-Jajić i Jukić, 2021, str. 90). Oblik nastave na daljinu karakterizira komunikacija između škole i učenika. Takva komunikacija u najvećem je broju slučajeva jednosmjerna jer se sastoji od prethodno napravljenih materijala koje učitelji neke škole šalju učenicima. S druge strane komunikacija može biti i dvosmjerna te se takva smatra pravom i ispravnom, a karakterizira ju odnos između učenika i škole (Holmberg, 2005). U dokumentu Ministarstva znanosti i obrazovanja pod nazivom Modeli i preporuke za provedbu nastave (2020, str. 33) nastava na daljinu definirana je kao „dvosmjerna komunikacija na daljinu između učenika i učitelja, a obuhvaća i samostalni rad učenika kod kuće“. Nastavom na daljinu omogućuje se učenicima i učiteljima svakodnevno korištenje tehnologije u njihovom radu i učenju. Od strane Američke asocijacije za učenje na daljinu definicija učenja na daljinu glasi: "Dostizanje znanja i vještina kroz dostavljene informacije i uputstva, primjenom različitih tehnologija i ostalih formi učenja na daljinu" (<https://usdla.org/>).

Hrvatska akademska i istraživačka mreža CARNet tijekom cijele pandemije isticala je da je komunikacija s učiteljima od značajne važnosti kada se radilo (i kada se radi) o djeci mlađeg školskog uzrasta, odnosno učenika nižih razreda osnovnih škola (<https://www.carnet.hr/usluga/udaljenoucenje>). Kako bi se komunikacija osigurala u svim scenarijima, osmišljena su tri modela održavanja nastave. Razredna nastava je tijekom pandemije bolesti COVID-19 bila osmišljena prema mješovitom modelu nastave. „Mješovitim modelom nastave smatra se nastava u kojoj se kombinira nastava posredstvom informacijsko-komunikacijskih tehnologija i nastava uživo u učionici, a svi učenici imaju neke elemente nastave na daljinu“ (Škola za život, 2020). Takav se model nazivao modelom

B, a osim njega postojali su još A i C. Model A podrazumijevao je da se komunikacija odvijala isključivo u ustanovi, licem u licem, dok je model C bio u potpunosti suprotan, odnosno nastavu i komunikaciju je prebacio u *online* okruženje (Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, 2020). Razredna nastava uglavnom se odvijala uživo u učionici licem u lice, a manji dio na daljinu iz razloga jer s učenicima nižeg razreda, komunikacija i socijalizacija u tom obliku otežana (Tkalec, 2021).

Kao što je već spomenuto, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske je za vrijeme pandemije COVID-19 donijelo odluku o organiziranju nastave na daljinu. Zajedno s agencijama sustava (CARNet, SRCE, AZOO, ASOO, AMPEU, NCVVO), nakon prvog zatvaranja odgojno-obrazovnih ustanova, razvija koncept nastave na daljinu. Budući da učenici razredne nastave u toj dobi ne mogu samostalno i na siguran način koristiti Internet, za njih je u suradnji s javnom televizijom (HRT) Ministarstvo uspostavilo nastavu na daljinu pod nazivom "Škola na trećem", a za učenike od petog razreda nadalje emitirane su 15-minutne lekcije. Također, maturanti su imali organizirane videolekcije i raznolike digitalne materijale koji su ih pripremali za buduće polaganje državne mature. Učenicima predmetne nastave osigurana je oprema i pristup internetu koju im je omogućio CARNet (Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, 2020).

Da bi nastava na daljinu funkcionirala, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (2020) učenicima je podijelilo više od 90 000 tableta, a za učitelje je nabavljeno preko 26 000 prijenosnih računala te se na taj način učenicima slabijeg socioekonomskog položaja olakšala svakodnevna komunikacija i praćenje nastave na daljinu.

S obzirom na to da su praćenje napretka učenika te njihovo vrednovanje jedni od značajnijih dijelova nastave (Ćurović, Katavić i Krašić, 2020), a kako bi se taj dio olakšao učiteljima, Ministarstvo obrazovanja i znanosti (2020) je objavilo dokument pod nazivom „*Upute za vrednovanje i ocjenjivanje tijekom nastave na daljinu*“ da učiteljima daju smjernice i uvelike olakšaju proces praćenja i vrednovanja učenika. Dokument ističe kako „pored usvajanja ishoda učenja putem bitnih sadržaj, naglasak treba staviti na dobrobit učenika i poticanje učenja na rad, a ne na ocjenjivanje naučenog“ (Ministarstvo obrazovanja i znanosti, 2020, str. 3). Zbog svega što je spomenuto za pretpostaviti je kako je nastava na daljinu veliki izazov za učitelje, učenike i roditelje.

Međuvršnjačka komunikacija i neverbalna komunikacija koja daje dvosmjernu povratnu informaciju što ima svoj utjecaj na cjelokupnu nastavu. Medijski posredovana nastava nije previše odstupala od klasičnih nastavnih metoda, no u oblicima rada uviđa se

postojanje nedostatka uz frontalni rad koji se temelji na nemogućnosti postizanja dvosmjerne komunikacije (Šelimber i Šelimber, 2021).

4.2. Komunikacija s učenicima za vrijeme pandemije

Za vrijeme pandemije komunikacija s učenicima se uvelike promijenila, što dobro objašnjava autorica Baškarad (2021) koja navodi da je u svom nastavnom radu bila dostupna putem telefonskih razgovora, dopisivanja u internetskoj učionici, dopisivanja putem e-maila te video sastanka putem aplikacije Zoom. Odluka se prepuštala učeniku da odabere koji način komunikacije mu najviše odgovara. Nažalost, prepoznati su slučajevi u kojima kod pojedinih učenika niti jedan komunikacijski kanal nije bio uspješan te se u dogovoru s roditeljima i školom sastajala s njima uživo u školi. Također, autorica navodi da su neizravni načini komuniciranja bili loša zamjena za komunikaciju koja se događa uživo, koja je dvosmjerna i spontana te također na taj način prati i neverbalnu komunikaciju sugovornika, njegove pokrete i osjećaje (Baškarad, 2021).

Kako navode autorice Ćurović, Katavić i Krašić (2020), osnovni pokretači u procesu učenja djece u novonastaloj situaciji bili su upravo roditelji. Baš iz tog razloga i teškoća u komuniciranju učitelja i djece te nemogućnosti odvijanja nastave licem u lice, roditelji su ti koji su bili prisiljeni pomagati svojoj djeci u savladavanju i rješavanju nastavnih sadržaja koje su učitelji zadali preko mrežnih sustava. Međutim, uspješnost tog procesa uvelike je ovisio o prijašnjim navikama djece te njihovoj samostalnosti, ali i o karakteristikama roditelja i njihove okoline – koliko vremena roditelj može posvetiti podučavanju svog djeteta, pristupačnosti resursima, kao što je računalo, brzina interneta i razini znanja roditelja u slučajevima kada nije kompetentan u objašnjavanju pojedinih sadržaja (Oreopoulos, Page i Stevens 2006).

Tkalec (2021) govori da učiteljima nije bilo teže ostvariti kontakt s roditeljima tijekom pandemije u odnosu na nastavu u učionici te da učitelji smatraju da su dobivali dovoljno povratnih informacija od roditelja tijekom razdoblja nastave na daljinu. Ipak, ista autorica navodi da se javljaju problemi u otežanom procjenjivanju znanja učenika, otežanom komuniciranju s učenicima i roditeljima koji nedovoljno razvijaju svoje digitalne kompetencije te preopširnomo vođenju dokumentacije.

Nadalje, autori Sablić, Klasnić i Škugor (2020) navode da je velikom broju učitelja razredne nastave bilo potrebno više vremena tjedno da isplaniraju i pripreme nastavu na daljinu, nego

što im je to potrebno kada se nastava odvija na tradicionalni način, to jest kada se nastava odvija u učionici. Također, većini učitelja nedostajao je izravan kontakt s učenicima, to jest dvosmjerna komunikacija koja se odvija licem u lice (Sablić, Kasinić i Škugor, 2020).

Kako bi učenje na daljinu bilo olakšano, ravnatelji obrazovnih ustanova bili su dužni u suradnji sa školskim odborom i Ministarstvom osigurati komunikacijske kanale koje su učitelji koristili u svome radu s djecom. Svaka je škola otvorila svoju virtualnu zbornicu u kojoj su sudjelovali svi učitelji i stručni suradnici škole, također za svaki razred je otvoren virtualni razred u kojem su sudjelovali učenici i njihovi učitelji (Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, 2020).

Kada je riječ o učenicima ranjivih skupina (učenici pripadnici nacionalnih manjina, učenici u nepovoljnom socioekonomskom položaju te učenici s teškoćama), jedan od najvećih izazova komunikacije bio je kvalitetno prenošenje sadržaja i informacija. Općenito, učenici koji pripadaju ranjivoj skupini imaju prilagođeni, to jest individualizirani program po kojem rade, što se u nastavi na daljinu izgubilo (Škola za život, 2020).

Kako bi se učenicima s teškoćama olakšalo ovo razdoblje, aktivirali su se krizni timovi koji su pružali psihološku, telefonsku i *online* potporu svim učenicima, roditeljima, ali i učiteljima. Kako bi imali što lakšu razmjenu informacija, sadržaja, materijala te iskustva koja su potrebna za što uspješnije provođenje nastave na daljinu, uspostavljena je međusobna komunikacija Ministarstva znanosti i obrazovanja sa školama i centrima koje učenici s poteškoćama polaze. Kao potpora školama, a u procesu provođenja nastave na daljinu, uključile su se razne organizacije, udruge te fakulteti: *Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Agencija za odgoj i obrazovanje, Hrvatska komora edukacijskih rehabilitatora, Hrvatsko društvo prevoditelja znakovnog jezika za gluhe i UNICEF*. Također, omogućena je i neophodna tehnologija za učenike, uključujući posebnu tehnologiju za slijepe učenike. Sve navedeno u velikoj je mjeri pomoglo u komuniciranju s učenicima (Škola za život, 2020).

5. PREDNOSTI I NEDOSTACI NASTAVE NA DALJINU

5.1. Prednosti nastave na daljinu

Nastava na daljinu, odnosno *online* nastava kao i svaki pojam ima svoje prednosti i nedostatke. Da je to tako, prepoznato je još deset godina prije nego li je ona zaživjela u hrvatskom školstvu.

Prema Mikulanu, Legacu i Siročiću (2011, str. 7) prednosti *online* nastave su:

- „aktiviranje učenika kroz novi pristup učenju/podučavanju,
- laka dostupnost nastavnim materijalima (u opreci s "klasičnim" načinom učenja koji se temelji na knjigama iz knjižnice),
- fleksibilnost (zadaci su se mogli raditi u bilo koje doba dana i noći),
- mogućnost suradnje između nastavnika i učenika,
- brzi *feedback* kod *online* testova i zadataka,
- mogućnost da i bolesni/hendikepirani studenti lako sudjeluju u nastavi".

S navedenim slažu se i autori Deljac i Berović (2020) te autori Omerđić, Ridić i Kerić (2021).

Autorica Knežević (2020) navodi kako je najveća prednost IKT-a njegova fleksibilnost, no isto tako stručni suradnici naglašavaju da se javlja sve veći porast ovisnosti o tehnologiji u školskoj dobi što ima utjecaja na ponašanje, koncentraciju, školski uspjeh, motoričke sposobnosti i prehranu.

Prema autorici Terman (2020) prednosti koje su naveli učitelji jesu:

- učenje korištenja digitalne tehnologije, spoznavanje novih činjenica korištenjem interneta,
- lakše ih je oduševiti novim sadržajima,
- djeci je digitalna tehnologija bliska, zanimljivo im je koristiti razne alate,
- dostupnost informacija i sadržaja,
- djeci je zanimljivije raditi i tražiti informacije putem digitalnih tehnologija,
- dječje usavršavanje,
- zornost,
- zanimljivi slikovni sadržaji, lakše usvajanje nastavnih sadržaja kroz igru,
- zanimljive igrice za učenike za ponavljanje gradiva,

- učenici su više motivirani; stječu vještine i kompetencije potrebne za korištenje digitalne tehnologije; obogaćivanje nastavnog sadržaja,
- brza povratna informacija,
- dostupnost informacija, bolja mogućnost prezentacije pojedinih sadržaja, mogućnost ponavljanja sadržaja kroz zanimljive igre i kvizove,
- edukativnim igrama povećava se motivacija djece, posebno lošijih učenika,
- brzina i protočnost informacija,
- dinamika nastavnog procesa.

Od strane autora Šelimber i Šelimber (2021) prepoznate su prednosti medijski posredovane nastave, ali i nastave u učionici.

Prednosti medijski posredovane nastave jesu:

- dobra dopuna nastavi u učionici,
- razvijanje samostalnosti u radu učenika,
- dostupnost svim učenicima koji ne mogu pohađati nastavu u učionici,
- za utvrđivanje nastavnog gradiva,
- inspiracija drugim učiteljima za unaprjeđenje svog rada.

Isti autori naveli su i prednosti nastave u učionici:

- izravna dvosmjerna komunikacija s naglaskom na neverbalnu,
- mogućnost utjecanja na dinamiku nastavnog sata izmjenom različitih metoda rada,
- neposredna uključenost učenika u rad,
- osjećaj stvarnog raspoloženja učenika,
- međuvršnjačka komunikacija.

5.2. Nedostaci nastave na daljinu

S druge strane, prema Mikulanu, Legacu i Siročiću (2011) nedostaci *online* nastave su:

- nedostatak "osobnog dodira"- nastavnik bi trebao biti u bliskom kontaktu sa svojim učenicima, što je naročito važno za mlađe učenike,
- nepotpune, netočne ili sumnjive informacije na internetu,
- nedostatak u interakciji s nastavnikom u slučaju pogrešnog razumijevanja – potrebno je pričekati da nastavnik, primjerice, odgovori na e-mail, dok se na satu nesporazum može odmah razriješiti,

- nedovoljne informatičke vještine dijela studenata/učenika.

Prema Omerđić, Ridić i Kerić (2021) nedostaci koji negativno mogu utjecati na kvalitetu nastave su „neadekvatna količina gradiva (premalo ili previše), nerazumni rokovi za izvršenje zadataka, nedostatak objašnjenja, nedostatak rasporeda (plana) rada te istovremeni rad na više platformi" (Deljac i Berović, 2020 prema Omerđić, Ridić i Kerić, 2021, str. 385). Kolak, Mrkić i Horvat (2020) problem nastave na daljinu vide u drugačijem komuniciranju djece nižih razreda s učiteljima što predstavlja problem u praćenju nastave i stavlja veći naglasak, odnosno odgovornost na roditelje. Autorica Rajić (2020) zamijetila je velike promjene u socijalizaciji djece u vrijeme karantene zbog nemogućnosti interakcije djece da svojim prijateljima.

Prema autorici Terman (2020) nedostaci koje su naveli učitelji jesu:

- slab signal, slaba internetska veza, nestanak struje, mnoga djeca čak i u današnje vrijeme nemaju računalo ili Internet, nedovoljno znanje za snalaženje na računalu te korištenje interneta,
- zasićenost djece,
- teže zadržavanje pažnje, neopremljenost škola,
- spori u radu s digitalnim tehnologijama,
- konfuzije,
- previše vremena provode na digitalnim tehnologijama,
- nisu informatički pismeni, ne snalaze se u različitim aplikacijama,
- utjecaj na smanjenu motoriku kod djece,
- nedostatak informatičke opreme kod svih učenika za samostalni rad kod kuće,
- loša internetska veza,
- stvaranje ovisnosti,
- zdravlje (predugo sjedenje, gledanje u ekran),
- gubi se živa riječ, pristup, međusobna komunikacija,
- manjak igre,
- umjesto učenika rade roditelji,
- dostupnost raznog sadržaja koji nisu primjereni djeci tog uzrasta,
- previše sjedenje i malo kretanja, fizičkog,
- međusobna interakcija i komunikacija učitelja i učenika,

- nema neposrednog kontakta između učitelja i učenika, mogućnosti kontrole rada učenika su ograničene, ne zna se je li učenik sam odradio zadatak ili ne, povratna informacija učeniku nije uvijek moguća,
- nedostatak neverbalne komunikacije,
- nemaju još dovoljno informatičkih znanja,
- ukoliko se previše koriste zanemaruje se razvijanje osnovnih vještina, pisanje, međusobna komunikacija,
- pretjerano korištenje predstavlja rizik za zdravlje djeteta npr. narušavanje kvalitete vida, iskrivljenje kralježnice, otuđenost, asocijalna ponašanja,
- djeca su djelomično samostalna u radu te im je bila potrebna pomoć roditelja,
- manjak socijalizacije, verbalne komunikacije,
- djeci je potrebno više tjelesnog kretanja nego korištenja digitalne tehnologije,
- loš utjecaj na rad dječjeg mozga,
- manjak komunikacije,
- djeca manje razmišljaju.

Šelimber i Šelimber (2021) također su naveli i nedostatke vezane za medijski posredovanu nastavu i nastavu u učionici.

Nedostaci medijski posredovane nastave:

- smanjena motivacija učenika,
- izostanak komunikacije s učitelja s učenicima i međuvršnjačke komunikacije,
- nedostatak povratne informacije,
- provjera usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda isključivo na razini samovrednovanja i uz djelomičnu povratnu informaciju.

Nedostaci nastave u učionici:

- nemogućnost održavanja takve nastave u okolnostima kao što su pandemijske.

Obrađeni tekstovi navode slične, ako ne iste, prednosti i nedostatke, iz čega se može doći do zaključka da je pojam *online* nastave u kriznoj situaciji vrlo sličan u velikom broju zemalja.

6. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA PROVEDENA NA TEMU PANDEMIJE I ŠKOLSTVA

Kao što je spomenuto u prethodnim poglavljima, početak pandemije u Republici Hrvatskoj ujedno je značio da redovna nastava u učionici prelazi u nastavu na daljinu kod kuće te sve zamjenjuje suvremena tehnologija. Da bi se nastava na daljinu što uspješnije provela, pokazalo se kako je bitno imati i unaprjeđivati digitalne kompetencije pomoću kojih se odvija nastava na daljinu, što su potvrdila i brojna istraživanja.

Gudmundsdottir i Hathaway (2020) u svom su istraživanju, kojeg su proveli s 574 norveških i 239 američkih učitelja, došli do zaključka da su učitelji imali malo prethodnog (prije COVID-19) iskustva nastave na daljinu. Točnije, 67% učitelja Norveške i 92% učitelja SAD-a nisu imali prethodno iskustvo *online* poučavanja. Istaknut je nedostatak odgovarajuće pripreme za *online* poučavanje, ali su istodobno učitelji izrazili pozitivan stav i spremnost na učenje novih znanja za uspješniji prijelaz na *online* podučavanje u novim okolnostima.

Autori Omerđić, Ridić i Kerić (2021) proveli su istraživanje u osnovnim školama na području općine Travnik u Bosni i Hercegovini, a s ciljem uvida u to kako je pandemija bolesti COVID-19 prekinula tradicionalni način školovanja i nastava se počela provoditi na daljinu. Prouzročeno je mnoštvo problema, a najveći je problem bio neposjedovanje odgovarajuće tehnologije i interneta od strane učenika, što je negativno utjecalo na komunikaciju između učenika i učitelja (Omerđić, Ridić i Kerić, 2021).

U istraživanju koje su proveli Sablić i suradnici (2020), koje je obuhvaćalo 1266 učitelja razredne nastave diljem Republike Hrvatske, čiji se cilj bio utvrditi načine na koje učitelji razredne nastave prate, planiraju, provode i vrednuju nastava u *online* okruženju te njihovo zadovoljstvo suradnjom s učenicima i roditeljima te potporom i suradnjom sustava, na temelju rezultata istraživači su došli do zaključka kako je većini učitelja potrebno više vremena da kvalitetno isplaniraju nastavu na tjednoj bazi, nego što to rade kada se nastava provodi redovno. Shodno tome, istraživanje je dokazalo kako učitelji više razmišljaju o motivaciji učenika, drugim riječima nedostaje im kontakt s učenicima te im je teško procijeniti količinu gradiva i zadataka koje bi učenici trebali obraditi. Učitelji su naveli da se ništa nije promijenilo u opsegu komunikacije te da su uspijevali održavati svakodnevnu komunikaciju s učenicima i da su učenici bili aktivno uključeni u nastavi na daljinu. Međutim, isticali su problem odrađivanja gradiva s učenicima s teškoćama i učenicima mlađeg školskog uzrasta jer zahtijevaju koncipiranu okolinu. Autori Omerđić, Ridić i Kerić (2021) u svom radu

također spominju probleme mlađeg školskog uzrasta, odnosno učenika razredne nastave koji ne posjeduju dovoljno informatičke pismenosti kao i digitalne kompetencije te ne koriste mrežne alate, koji su potrebni za rad na platformama nastave na daljinu, što dovodi do potrebe i pomoći roditelja.

S gore navedenim istraživanjem složio bi se autor Periša (2020), koji je u provedenom istraživanju 2020. godine došao do rezultata koji također govore da nastava na daljinu zahtijeva mnogo više vremena za pripremu nego redovna nastava. Nadalje, učiteljima je nastavom na daljinu uvelike otežano praćenje učenika s poteškoćama u savladavanju nastavnih sadržaja. Također, nedostaje im komunikacija s kolegama u nastavi na daljinu te nisu zadovoljni podrškom Ministarstva znanosti i obrazovanja, no zadovoljni su suradnjom s roditeljima učenika (Sablić i suradnici, 2020).

Autorice Natalija Čurović, Ivana Katavić i Sandra Krašić (2020) provele su istraživanje s učiteljima razredne nastave te roditeljima učenika. Istraživanje je nastojalo ispitati stavove učitelja i roditelja učenika osnovnih škola o nastavi na daljinu. Cilj tog istraživanja bio je usporediti i ispitati koji su stavovi učitelja, ali i roditelja o raznim segmentima nastave na daljinu. Autorice su u istraživanju ispitivale općenite stavove, stavove o samoj komunikaciji roditelja-učitelja, načinu vrednovanja i ocjenjivanja učenika te njihovom napretku u ovom obliku nastave. Ono što je bitno u ovom istraživanju jesu tvrdnje koje se odnose na razne oblike komunikacije koji predstavljaju bitan element nastave na daljinu. Ovim istraživanjem došle su do rezultata koji ukazuju veliko slaganje u komunikaciji između roditelja i učitelja. Međutim, kako navode autorice Čurović, Katavić i Krašić (2020, str. 19) „jedina tvrdnja na kojoj postoji visoko neslaganje između roditelja i učitelja jest redovna povratna informacija o napretku učenika (*Od učitelja smo različitim komunikacijskim kanalima redovito dobivali povratne informacije o napretku djeteta. / Moji su učenici redovito dobivali povratne informacije o svojem napretku.*) koju učitelji ocjenjuju pozitivnije nego roditelji". Autorice navode kako razlog neslaganja može biti u dječjem prikrivanju informacija ili pak zaboravljanju prenošenja informacija koje dobiju od učitelja.

Autorice Lovrić, Bjeliš (2021) svoje istraživanje provele su na ciljnoj skupini učenika i preispitivale njihove stavove o nastavi na daljinu. Učenici su bili pitani kako se snalaze na platformi Yammer. Također, pitanja su bila usmjerena na informatičku opremu koju posjeduju te što im se najviše sviđa u nastavi na daljinu. Ispitanici su iznosili svoje mišljenje što bi bilo najbolje unaprijediti te što im stvara probleme. Autorice su u svom istraživanju došle do zaključka kako učenici posjeduju informatičku opremu, ali se većina se izjasnila

kako se ne snalaze najbolje u nastavi na platformi Yammer. Iako posjeduju opremu, učenici nisu bili spremni na nastavu na daljinu te bi im trebala dodatna edukacija kako bi se naučili snalaziti alatima koji su im potrebni u provođenju nastave na daljinu. Također, mnoga istraživanja dokazala su kako komunikacija licem u lice ne može samo tako zamijeniti *online* nastavu, iako mnogi smatraju kako je to nastava budućnosti.

Autori Dubovečak i Prskalo (2021) proveli su istraživanje na temu specifičnosti *online* okružja i kinezioloških aktivnosti u razrednoj nastavi. Autori navode da najveći izazov predstavlja tjelesni odgoj koji je usmjeren na tjelesnu aktivnost te se razlikuje od predmeta koji traže opće znanje. Također, predmet je koji traži interakciju na razini učenik-učitelj. Pandemija uzrokovana bolesti COVID-19 dovela je do velikih izazova i provođenju nastave tjelesne i zdravstvene kulture prijelazom s kontaktne na nastavu na daljinu. Rezultati su pokazali da podučavanje putem interneta donosi mnogo izazova, poput složene tehnologije, potrošnje vremena, motivacije učenika što utječe na smanjenje izravnog kontakta učenika i učitelja, a posljedično i na cjelokupnu komunikaciju. Posebice zbog kontakta učitelj-učenik, učitelji razredne nastave imaju problema u pomaganju učenicima da savladaju vještine i strategije pokreta. Ključne posljedice koje je prouzročio COVID-19 jest socijalno udaljavanje, što utječe na smanjenje izravnog kontakta učitelja i učenika za vrijeme nastave tjelesne i zdravstvene kulture (Dubovečak, Prskalo, 2021). Autori Dubovečak i Prskalo (2021) navode da je uspostava dobre komunikacije između učitelja i učenika bitna jer je ona rezultat uspješnog nastavnog procesa te da učenici najbolje uče od svojih učitelja, promatrajući ih (učenje po modelu). Posebice u provođenju tjelesne i zdravstvene kulture, iako golem trud oko pripreme *online* materijala ili praćenjem putem televizije, ne može se pridonijeti bolja kvaliteta nastave tjelesne i zdravstvene kulture, kao što se to može izravnim putem međusobnim kontaktom učitelja i učenika (Dubovečak i Prskalo, 2021).

Autorica Balaško (2021) provela je istraživanje čiji je cilj bio ispitati učitelje redovitih osnovnih škola o učinkovitosti izvođenja *online* nastave s učenicima s teškoćama tijekom nastavne godine 2020./2021. Rezultati istraživanja pokazali su da je učiteljima uvelike otežan rad s djecom s poteškoćama, zbog manjka kontakta te mogućnosti međusobne komunikacije. Naime, ista autorica navodi kako se učenici fizički ne nalaze u učionice te ne mogu u bilo kojem trenutku pitati učitelja/icu za pojašnjenje, a kada to i požele, do odgovora dolaze na puno teži i iscrpniji način. Još su prepoznati problemi glede financijskog stanja, opreme, nemogućnosti praćenja nastavnog sadržaja. Naime, Balaško (2021) u svom istraživanju navodi kako rezultati ukazuju na to kako je učenicima s teškoćama općenito teže pratiti

nastavne sadržaje, zbog slabije razvijenih mentalnih i fizičkih sposobnosti te navodi kako dio učenika ne posjeduje potrebnu tehnologiju ili pristup internetu te su komunikacija, kao i sama nastava teško održive. Iz tog razloga, učitelji/ice komuniciraju s učenicima i njihovim roditeljima putem telefonskih mreža i na taj način govore što trebaju riješiti i na koji način.

Autorica Grabljevec (2022) iz prakse je opisala ulogu učitelja u nastavi na daljinu s učenicima prvih razreda. Važni faktori koji motiviraju učenike za rad tijekom nastave na daljinu jesu upravo kontakti s kolegama iz razreda (Grabljevec 2022). Ista autorica navodi kako se u novonastaloj situaciji susrela s mnogo izazova kao i većina učitelja kao što smo mogli dobiti uvidom u sva prethodna istraživanja. U radu se dobiva uvid kako djeca u prvom razredu nisu dovoljno informatički pismena i vješta u radu s digitalnim tehnologijama te da su temelj uspješno obrazovanja na daljinu upravo roditelji, kao što isto navode i autorice Ćurović, Katavić i Krašić (2020) u svom istraživanju. Autorica Grabljevec (2022) navodi da je najveći problem i briga učitelja u tom razdoblju bila kako na što bolji način približiti nastavu odgovarajućem uzrastu učenika, što utječe na komunikaciju s nastavnikom.

Velike razlike koje se javljaju u nastavi na daljinu jesu prostorna i vremenska odvojenost nastavnika i učenika, a nakon toga i uzajamna komunikacija koju zamjenjuje elektronika. Autorica Grabljevec (2022) naglašava da se učenje u nekoj mjeri može zamijeniti računalima, no druženje i interakcija s prijateljima nikako. Učitelji u školi nastoje učenike poticati na uzajamno poštovanje, igru, razgovor te pronalaženje zajedničkih rješenja. Međutim, te vještine se za vrijeme nastave na daljinu nisu mogle razvijati jer djeca nisu imala socijalni kontakt. U školama su se koristili razni komunikacijski kanali s učenicima, učiteljima i roditeljima kako bi komunikacija ostala na nivou. Kako bi komunikacija bila na razini, bilo je potrebno uspostavljanje kontakta s roditeljima jer učenici prvog razreda nisu dovoljno vješti u radu s računalom te, također, nisu dovoljno pismeni da bi individualno mogli raditi i čitati upute.

Iz svih navedenih istraživanja uviđa se da su istraživači došli do sličnih zaključka da se nastava na daljinu ne bi smjela i ne može zamijeniti kontaktnom nastavom te da su učitelji ti koji moraju komunicirati s djecom u najvećoj mjeri, pružiti im znanja i vještine koje će im pomoći u budućnosti te u njihovom daljnjem školovanju. Iako su zbog nastave na daljinu napredovali i postali bolji u korištenju digitalne tehnologije, učenje na daljinu ne može se uspoređivati s radom u učionici gdje je komunikacija i kontakt zastupljen u svakom trenutku. Živa riječ, komunikacija licem u lice na razini učitelj-učenik, izmjena informacija za vrijeme nastave na daljinu i predmeti kao takvi u tom obliku nastave gube na kvaliteti.

S učiteljima do sada još nije provedeno konkretno istraživanje koje su teškoće u komuniciranju s učenicima nižih razreda osnovnih škola tijekom pandemije bolesti COVID-19, ali provedena su slična istraživanja koja se bave stavovima učitelja općenito o nastavi na daljinu te problemima koje takav oblik nastave uzrokuje.

7. METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

7.1. Opis metoda prikupljanja podataka

U ovom istraživanju korišten je se polustrukturirani intervju za prikupljanje podataka. Polustrukturirani intervju vrsta je intervjuja koji je vođen od strane istraživača, u istom postoje temeljna područja i pitanja istraživanja, no donekle se nastoji zadržati prirodna i nenamještena atmosfera (Milas, 2009). On se često koristi u kvalitativnim istraživanjima jer pruža priliku istraživaču da sam odluči kako će najbolje iskoristiti vrijeme i kada će postaviti pitanja koja je predvidio, ovisno o situaciji, raspoloženju, osobinama sudionika i drugim čimbenicima (Savin-Baden i Howell Major, 2013). Prema autoru Milas (2009), ova metoda je idealna za ona istraživanja u kojima nije u potpunosti potrebna formalnost, ali je ipak potrebna i zahtijeva se određena struktura.

Polustrukturirani intervju bio je primjereniji za ovo istraživanje iz razloga što se pretpostavilo da će pojedini odgovori sudionika otvoriti nova pitanja koja će biti korisna za daljnji istraživački proces. Također, polustrukturirani intervju je najprikladnija metoda radi toga što se provodi jedan na jedan, odnosno između sudionika i istraživačice te bi neka od pitanja mogla biti osobne, intimne naravi (Milas, 2009). Pitanja u polustrukturiranom intervju bila su otvorenog tipa kako bi se dalo prostora sudioniku da iskazuje svoja iskustva bez ograničenja, ali i dovoljno određena kako bi se moglo usporediti odgovore sudionika.

7.2. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je ispitati poteškoće i izazove u komuniciranju tijekom nastave na daljinu s učenicima nižih razreda, odnosno s djecom od šest do deset godina za vrijeme pandemije bolesti COVID-19 na primjeru jedne osnovne škole u Varaždinu.

7.3. Problem istraživanja

Problem provedenog istraživanja su teškoće u komuniciranju te je li komunikacija između učiteljica razredne nastave i učenika bila kvalitetna sukladno očekivanjima.

7.4. Zadaci istraživanja

Sukladno postavljenom cilju i predmetu istraživanja, postavljeni su sljedeći zadaci istraživanja:

- ✓ Ispitati što je učiteljicama razredne nastave, učiteljicama stranih jezika, informatike, vjeronauka i produženog boravka predstavljalo najveći izazov s obzirom na sve mjere i preporuke te zatvaranje odgojno-obrazovnih ustanova Ministarstva u svrhu suzbijanja pandemije bolesti COVID-19
- ✓ Ispitati na koji se način odvijala nastava u „prvom“ valu pandemije te koliko su učiteljice koje održavaju razrednu nastavu bile zadovoljne tim načinom rada. Zatim ispitati prednosti i nedostatke nastave na daljinu.
- ✓ Ispitati kakva je bila komunikacija s učenicima nižih razreda te na koji se ona način mijenjala tijekom protekle dvije godine kako je započela pandemija bolesti COVID-19. Putem kojih su komunikacijskih kanala komunicirale sa svojim učenicima te kada im je komunikacija bila najučinkovitija, a kada najmanje.
- ✓ Ispitati učiteljice jesu li imale podršku ravnatelja i stručnih službi škole u komuniciranju s učenicima nižih razreda.
- ✓ Ispitati procjenu učiteljica je li im se radno vrijeme uvelike promijenilo uvođenjem nastave na daljinu.

7.5. Uzorak istraživanja

U ovom istraživanju sudjelovalo je deset učiteljica koje rade u razrednoj nastavi. Od ukupnog broja, njih šest su učiteljice razredne nastave, dok su dvije učiteljice iz stranih jezika, jedna učiteljica koja održava nastavu vjeronauka te učiteljica informatike. Sve učiteljice su s područja Varaždinske županije. Neposredno prije početka istraživanja, ispitanice su bile upoznate s ciljem, svrhom i načinom njegove provedbe te su pristale sudjelovati i podijeliti svoja iskustva.

7.6. Način provedbe istraživanja

Nakon što je napisan teorijski dio i napisano sekundarno istraživanje, slijedilo je empirijsko istraživanje te je sastavljen protokol pitanja za intervju s učiteljicama razredne nastave. Pitanja su bila osmišljena prema prethodno definiranim zadacima istraživanja i istraživačkim pitanjima. Nastojalo se postići da pitanja budu što razumljivija, objektivnija i nesugestivna.

Intervjui su provedeni tijekom mjeseca svibnja 2022. godine. Od ukupnog broja intervjuja, njih osam provedeno je uživo jer je epidemiološka situacija to dopuštala i jer su odgojno-

obrazovne ustanove u to vrijeme bile otvorene, dok je s dvije učiteljice provedeno online putem platforme *Zoom*. Intervjui su u prosjeku trajali po 20 minuta.

Prije početka intervjua, sudionicama su dane sve informacije o cilju ovog istraživanja, njegovom postupku i trajanju. Napomenuto je kako je istraživanje u potpunosti anonimno i kako će se odgovori dobiveni u intervjuima koristiti samo u svrhu pisanja ovog diplomskog rada te da se za druge svrhe neće upotrebljavati. Rečeno im je da u bilo kojem trenutku mogu odustati od istraživanja ako to žele. Također, sudionicama se naglasilo kako će intervju biti sniman radi lakše analize podataka i usporedbe dobivenih rezultata. Sudionicama je rečeno da se nakon provedenog istraživanja mogu, ako to žele, javiti i dobiti uvid u rezultate koji su prikupljeni.

Nakon što su svi intervjui provedeni, podaci su analizirani na način da je se napravljena transkripcija te su dobiveni podaci uspoređivani s naglaskom na sličnostima i razlikama u rečenome.

8. PRIKAZ I REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Kako bi se analiza provedenog istraživanja što lakše provela, dobiveni rezultati podijeljeni su na specifična područja. Svako područje sadržavalo je posebnu grupu pitanja koja su postavljena učiteljicama razredne nastave u intervju.

Za kontekst istraživanja, važno je napomenuti da se u vrijeme njegova provođenja nastava odvijala prema A modelu, što znači da se odvijala licem u lice u učionici prema tradicionalnom obliku.

8.1. Pandemija COVID-19 i škole

Prva kategorija pitanja odnosila se na Pandemiju COVID-19 i škole. Svih deset učiteljica izjasnilo se kako se u prvom valu pandemije u njihovom razredu nastava odvijala prema C modelu, odnosno putem nastave na daljinu zbog zatvaranja svih odgojno-obrazovnih ustanova. Osam učiteljica je sa svojim učenicima u prvom „valu“ pandemije koristilo Viber aplikaciju putem koje je bila izrađena grupa s roditeljima. Učiteljica koja podučava strani jezik komunicirala je s djecom putem e-maila jer komunikacija nije bila toliko učestala. Dok je jedna od **Učiteljica 1** prvo počela putem Teamsa te je, vrativši se s porodiljnog dopusta, počela koristiti Viber aplikaciju jer je to bilo jednostavnije djeci i roditeljima.

Svim učiteljicama prelazak na nastavu na daljinu bio je vrlo šokantan, što potvrđuje i komentar **Učiteljice 2** koja navodi sljedeće: *„Odvijala se nastava na daljinu i to je bio šok za sve nas. Odjednom ne smiješ nikamo, škola na daljinu, što, kako? Totalno smo bili svi zbunjeni. Niti smo mi znali, pogotovo mi starije generacije, koje nismo baš nešto jako snalazljive na tim platformama i računalima. I krenulo je tu ustvari telefonsko nazivanje, kontakti s roditeljima. Naravno ja sam bila ta koja sam to sve to potencirala jer nisam znala kako ću raditi.“*

U svim načinima komunikacije, prema riječima učiteljica, bilo je teškoća upravo zbog neposjedovanja digitalnih kompetencija, kako kod roditelja, tako i kod djece. Navedeno potvrđuje i **Učiteljica 5** koja naglašava *„strani jezik poučavati na taj način je jako, jako teško.“*

Nadalje, učiteljice su podijelile i svoje mišljenje te iskustvo povezano sa zadovoljstvom organizacije nastave na daljinu, odnosno čime su zapravo bile zadovoljne, a čime nisu te postoji li nešto što bi promijenile. Ispitanice navode da su bile zadovoljne s ispunjavanjem

zadataka i izvršavanjem obaveza koje su tražile od učenika te suradnjom s roditeljima. Navedeno potvrđuju i sljedeći citati: „Bila sam zadovoljna jer je većina učenika svoje obaveze ispunjavala, dok je mali broj učenika pokušavao izbjegavati izvršenje svojih obaveza.” (Učiteljica 8).

Nadalje, Učiteljica 4 kao aspekt zadovoljstva navela je i suradnju s roditeljima: „Bila sam zadovoljna sa suradnjom s roditeljima koji su stvarno uskočili i pomogli djeci savladati gradivo koje su recimo morali savladati u tom razdoblju kada nisu bili u školi.”

Učiteljica 2 također je bila zadovoljna sa suradnjom s roditeljima, samo što se u njezinom slučaju ona razvila nešto kasnije: „Neki su takvu suradnju jako dobro prihvatili, vrlo ozbiljno, djeca bi odradila zadaću, poslikali i poslali nam na ispravak. Ja bi zatim to uredno ispravljala i naravno na svaku zadaću dala komentar kao i na normalnoj nastavi što se treba ispraviti. Kasnije smo nakon određenog vremena kada smo mi ustvari napredovali i naučili jer je to zapravo bilo učenje na brzinu i za nas sasvim novo, uspostavili smo dobru komunikaciju i super smo funkcionirali.”

S druge strane, ispitanice navode da su bile nezadovoljne s: nedostatkom komunikacije s učenicima, organizacijom nastave koja im je oduzimala puno vremena, tehnologijskim nedostatkom. Navedeno potvrđuju i sljedeći citati:

„U to vrijeme nisam bila u potpunosti zadovoljna organizacijom nastave na daljinu. S nekolicinom učenika nisam mogla uspostaviti dobru komunikaciju jer sva djeca nisu imala svoje mobitele pa su morala čekati jednog od roditelja da stigne kući i s njima proradi online nastavu.” (Učiteljica 8).

„Ispočetka sam se tražila sama ja. Naravno da satovi nisu mogli biti kvalitetni kao u školi jer to nije uživo i nisu to bili video pozivi, mobitele su imali roditelji sa sobom i djeca nisu imala baš neki pristup, bilo je eventualno jedno ili dvoje djece koji su imali i koji su mogli sami komunicirati. Pojedini roditelji su se malo oglašivali, recimo nisu slali zadaće na vrijeme. Dan, dva pa šalješ poruku pa ne reagira pa su bili izgovori, Internet, pucanje mreže i to mi je stvaralo nezadovoljstvo u svemu tome. Sada kada razmišljam o tome promijenila bih puno toga. U ono doba roditelji nisu imali u stvari tehničku potporu, nisu imali tehnologiju, računala, tablete. Škola se pobrinula za to, ali znatno kasnije.” (Učiteljica 2)

Nastavno na navedeno, **Učiteljica 7** kao nezadovoljstvo ističe gubitak slobodnog vremena: „Sama priprema nastave oduzimala mi je mnogo vremena, a da ne govorim o pregledavanju učeničkih radova.”

Naime, prema komentarima učiteljice i članku autora Sablić, Klasinić i Škugor (2020) može se vidjeti da je velikom broju učitelja razredne nastave bilo potrebno puno vremena kako bi organizirali i pripremili nastavu na daljinu, nego što im je inače potrebno za to.

Također, **Učiteljica 1** naglašava: „Nažalost nisam bila zadovoljna s nastavom na daljinu iz razloga što nastava na daljinu ne može zamijeniti nastavu uživo. Svi učenici nemaju iste uvjete kod kuće i tu je bio glavni problem. Oni su premali da bi se priključili nastavi, pretežito komunikacija je bila s roditeljima preko Vibera. Prvo bi trebali biti svi uvjeti, djeca bi trebala imati sve iste uvjete, a to je nemoguće.”

Nastavno na navedeno, valja spomenuti komentar **Učiteljice 10**: „Nisam bila u potpunosti zadovoljna jer su te grupe u stvari bile organizirane s roditeljima učenika, dakle izravnu komunikaciju s učenicima nisam imala, nego su me razredne učiteljice dodale u svoju grupu i onda sam zadatke slala učenicima prema rasporedu i od roditelja tražila da mi do određenog datuma osobno na Viber pošalju dokaz o napravljenim zadacima. Tadašnja organizacija nastave je meni bila jako komplicirana i nisam bila zadovoljna kako je to išlo jer sam stvarno imala samo kontakt s roditeljima, a ne s učenicima. Teško je bilo dobiti neku izravnu komunikaciju s učenicima.”

Zatim, neizbježni rezultati koje valja spomenuti i koje se ne mogu izbjeći, prema komentarima učiteljica, nedostajala im je izravna, to jest dvosmjerna komunikacija s učenicima jer je to bio uglavnom razgovor i komunikacija s roditeljima ili preko njih što se spominje i u člancima autora Sablić, Kasinić i Škugor (2020) kako je učiteljima nedostajao izravan kontakt s učenicima to jest komunikacija koja se odvija licem u lice.

Nakon što su ispitanice navele s čime su tijekom nastave na daljinu bile (ne)zadovoljne, iste navode da bi promijenile sljedeće:

„Prvenstveno bi promijenila to da se na vrijeme osigura tehnička potpora djeci koja je zaista nemaju tj. u ono vrijeme nisu imali. Prvi i drugi razred je najteže kontaktirati. Mislim da bi danas ono što smo kasnije napravili virtualnu učionicu ili Zoom i to bi zaista bilo najbolje da

smo s time krenuli odmah jer to bi bila kao nastava uživo, odnosno putem video platformi.

Da ti vidiš djecu i da ona vide tebe." (Učiteljica 2)

„U svemu tome promijenila bih aplikaciju putem koje bi mi lakše bilo zadavati zadatke te objašnjavati nastavno gradivo i dobivati brže povratne informacije." (Učiteljica 8).

Nakon analize komentara učiteljica može se uočiti kako nisu bile zadovoljne provođenjem i organizacijom nastave na daljinu, prvo iz razloga što je sve bilo potpuno novo i preko "noći", dok s druge strane učiteljice nisu imale nikakav doticaj s djecom, već se sva komunikacija koja je bila potrebna kako bi se savladalo nastavno gradivo odvijala upravo preko roditelja te djece. Nije postojala nikakva dvosmjerna komunikacija što je učiteljice razredne nastave stavljalo pred tešku situaciju jer u niti jednom trenutku nisu znale je li to što djeca odrade rad učenika ili rad roditelja. Smatraju da je to najveći problem kao i priprema nastave jer zahtijeva puno više truda, vremena i pažnje. Navedeno potvrđuje autorica Baškarad (2021) koja govori da neizravni načini komuniciranja ne mogu zamijeniti komunikaciju koja se odvija uživo jer je ona dvosmjerna i spontana i prati neverbalne znakove sugovornika.

Nadalje, učiteljice su u intervjuu mogle navesti prednosti i nedostatke nastave na daljinu. Sve učiteljice složile su se da nije bilo puno prednosti nastave na daljinu, a to se može sažeti u sljedećim citatima:

„Djeca su mogla raditi svojim vlastitim tempom. Mogli su raditi zadaću i zadatke kada je to njima odgovaralo“ (Učiteljica 4)

Puno više materijala smo im mogli staviti. Oni su mogli više vidjeti tih video-lekcija što zapravo na redovnoj nastavi uživo fizički ne stignemo jer se uvijek bavimo nekim problematičnim učenicima kojima treba više pomoći i tu zakidamo bolje učenike." (Učiteljica 1)

Učenici i roditelji su došli do nekih novih znanja. Što se tiče upotrebe računala i digitalnih alata i samog interneta, sami su morali tražiti podatke." (Učiteljica 6)

S prednostima koje su nabrojale učiteljice razredne nastave, složili bi se i autori Deljac i Berović (2020) koji su u radu Omerđića, Ridića i Kerića (2021) naveli prednosti poput fleksibilnosti u učenju, dostupnosti raznih materijala, učenje kako se učenici samo organiziraju (vlastitom rasporedu).

Iz dobivenih rezultata može se vidjeti kako je ipak prepoznato više nedostataka u nastavi na daljinu, a to dobro pokazuju sljedeći citati:

„Što se mene tiče nastava na daljinu ima puno nedostataka. Roditelji nisu znali na koji način bi svom djetetu objasnili neko nastavno gradivo te je to radilo velike probleme jer nisu svi roditelji kompetentni u svakom području. Također, jedan od velikih nedostataka je izravna komunikacija, posebice u nižim razredima jer oni tek počinju savladavati načine na koje treba nešto naučiti. Glavni nedostatak je pucanje internetske veze, ali također djeca u nižim razredima u toj dobi nemaju računalo, tablete i dovoljno znanja za korištenje i snalaženje na računalu. Nedostatak neverbalne komunikacije. Izgubila se živa riječ, domaće zadaće su često umjesto učenika pisali roditelji te nisi mogao raspoznati dubinu usvojenog znanja.“

(Učiteljica 8)

Učiteljica 3 navodi *„Nedostataka je bilo to da je cijela komunikacija između nas i djece patila, što je uzrokovalo velike rupe u njihovom znanju!“*

Zatim **Učiteljica 7** poprilično ljutito odgovara *„Nedostatak je preopterećenost svih, roditelja, učenika i učitelja. Izgubila se struktura radnog dana pa sam praktički cijeli dan bila na raspolaganju učenicima to jest roditeljima!“*

Nastavno na prethodni komentar složila bi se i **Učiteljica 9** koja kaže *„Bilo je zahtjevno gradivo, tada sam imala četvrti razred. Djeca su morala sve sama, nismo se mogli vidjeti, roditelji su bili opterećeni em ispisivanjem zadaća, zadavanjem djeci zadaća, zatim slanjem zadaća... Nisam mogla nikome objasniti, zapravo jesam, čula sam se telefonski ako netko nešto nije razumio, ali naravno bilo mi je jako teško i meni što nisam mogla objasniti kako treba, njima što su sve morali sami, tako da nam nije baš bilo jednostavno.“*

Jedan od glavnih nedostataka kako navodi **Učiteljica 1** *„Upravo ta tehnologija. Nismo mogli iskomunicirati s djecom u dogovoreno vrijeme, na primjer, mi smo na nastavi ujutro, tek popodne do kasno navečer smo primali pozive roditelja, konkretno iza 20h što baš i nije radno vrijeme, tako da ta komunikacija u pravo vrijeme nije bila dogovorena. Izravni kontakt, to je najbitnije. Oni mogu pogledati video, oni mogu pogledati bilo što, ali to njima nije živa riječ. Živa riječ je sve zapravo u razrednoj nastavi.“*

„Mi smo ipak živa bića i volimo, bar ja volim konkretni odnos s čovjekom. Znači razgovaraš, gledaš ga u oči. S djecom raditi, djeca su mala bića koja treba odgojiti za sutra. Djeca prate svaki tvoj pokret, djeca doživljavaju tebe kao osobu. Mogu osjetiti tvoju toplinu, tvoju brigu,

preko računala se to ne vidi, ne osjeća. Mi smo se u stvari u ono vrijeme, umjesto da se zblizimo, mi smo se udaljili jedni od drugih i djeca su nakon prvog ushićenja jer je njima to bilo super i sve novo, dobili su pristup računalima.. Jedva su čekali... Nakon određenog vremena je bilo vidljivo da su se oni zasitili i da njima treba druženje, da njima treba škola i počeli su sami pisati učiteljicama (nama je ovoga dosta, mi bi željeli u školu, kada ćemo se vratiti). Bilo je jako puno takvih pitanja. U stvari djeca ipak od svega najviše vole školu."

(Učiteljica 2; pomalo emotivno)

Sudeći po odgovorima učiteljica razredne nastave može se uočiti kako je puno manje prednosti pa čak i rijetko da koja postoji u nastavi na daljinu, dok je nedostataka puno više te da su učitelji morali ulagati puno truda kako bi što više izvukli iz nastave na daljinu. Valja naglasiti da se bi s prethodnim komentarima učiteljica složila autorica Tereman (2020) koja je u svom radu navela nedostatke koje su također naveli učitelji. S druge strane autori Mikulan, Legac i Siročić (2011) navode slične pa čak i identične nedostatke u svome radu. Autori bi se složili s komentarima učitelja da djeci nedostaje izravan kontakt to jest osobni dodir, da nedostaje interakcija s učenicima i učiteljima, da djeca nemaju dovoljno informatičkih vještina kako bi savladala sve što se od njih traži. Ovim komentarima uočeno je kako se učiteljice slažu s onime što je već prije istraženo te kako niti jedan oblik *online* nastave ne zamjenjuje živu riječ i tradicionalni oblik provođenja nastave.

Valja napomenuti da istraživači smatraju da zatvaranje odgojno-obrazovnih ustanova za vrijeme bolesti COVID-19 može imati nepoželjan učinak na učenje te poticati razne nejednakosti što najviše utječe na djecu koja se nalaze u nepovoljnijem položaju za razliku od ostalih. Roditelji koji su zaposleni vrlo su opterećeni jer moraju birati hoće li svoje dijete ostaviti bez nadzora ili zadržati svoje radno mjesto (Bartelo-Kokić, 2020). Autori Bakker i Wagner (2020) govore kako učitelji moraju donijeti brzu odluku kako bi motivirali učenike da sudjeluju u nastavi na daljini i da dođe do međusobne interakcije.

8.2. Komuniciranje s učenicima nižih razreda

Druga kategorija pitanja bila je usmjerena na komuniciranje učiteljica razredne nastave s učenicima nižih razreda. Sedam od deset učiteljica razredne nastave na pitanje kakva je bila njihova komunikacija s učenicima nižih razreda odgovorilo je na vrlo sličan način:

„U to vrijeme moja komunikacija s učenicima uglavnom se odvijala preko roditelja."

(Učiteljica 8)

„Pa s učenicima nižih razreda to jest prvi i drugi razred je to više bila komunikacija s roditeljima, dok je treći i četvrti već, mogu reći bila zadovoljavajuća komunikacija.“

(Učiteljica 6)

„U stvari ja sam znala s kojim ću učenicima u svojem razredu imati najbolju komunikaciju. S onim učenicima koji inače rade, koji su savjesni i vrijedni.“ (Učiteljica 2)

Učiteljica 5 također se slaže te nadodaje da: *„Uglavnom nije bilo nekih većih problema“ u komunikaciji. Naime, „Učenici su svoje zadatke ispunjavali zajedno s roditeljima. Naravno da su tu više pripomagali roditelji, ali jednostavno su morali i bilo je potrebno. I sama sam majka djece koja su u nižim razredima i kojima jednostavno treba pomoć roditelja. S obzirom da radim i u višim razredima bilo je većih problema jer nisu toliko savjesni i odgovorni, bili su prepušteni sami sebi.“ (Učiteljica 5).* Ista učiteljica također navodi prednosti i nedostatke takve komunikacije: *„Ovdje su roditelji kontrolirali rad djece pa je to bilo dobro. S druge strane nije bilo dobro jer su ponekad zadatke također pisali roditelji što se osjetilo, naravno, nakon pandemije, nakon što smo se vratili ponovo uživo bile su tu velike rupe u znanju.“*

I druge učiteljice prepoznale su što im je bilo dobro u takvoj komunikaciji, odnosno što im se svidjelo:

„Svidjelo mi se to što su i roditelji bili svjesni i puni razumijevanja jer jedino na taj način je u tim trenucima bilo moguće komunicirati.“ (Učiteljica 8)

„Svidjelo mi se što su redovito odgovarali. Kada im nešto nije bilo jasno stvarno su pitali i pokušavali riješiti poteškoće na koje su naišli.“ (Učiteljica 3)

„...,na primjer treći i četvrti razred imao je nastavu "uživo" preko aplikacije Meet, onda smo vidjeli učenice i učenike i točno smo znali i mogli reći AHA on to razumije, on to zna, dok s druge strane, ako netko nije razumio onda se točno vidjelo da on to ne razumije pa bismo se onda malo duže zadržavali na tome što im nije bilo jasno.“ (Učiteljica 6)

Nastavno na komentar Učiteljice 6, slično razmišlja i **Učiteljica 5** koja govori *„Kasnije nam je bilo puno ljepše kada smo se mogli vidjeti putem videopoziva, kada smo mogli razgovarati i nekako je sve bio tada ležerniji pristup i prisniji kontakt i slično kao nastava uživo, ali opet ništa ne može zamijeniti nastavu uživo.“*

„Meni je bilo zanimljivo, recimo raditi i izrađivati u tom programu Google Sites i mislim da sam učenicima na zanimljiv i interesantan način mogla zadati zadatke što su i oni dobro prihvatili.“ (Učiteljica 4)

S druge strane, ono što se najmanje sviđjelo učiteljicama u komunikaciji s djecom je upravo to posredovanje roditelja i nemogućnost komunikacije izravno s djecom, što potvrđuju i komentari **Učiteljice 1** „...nije bila konkretna komunikacija s djecom već s roditeljima.“ Identičan odgovor navodi **Učiteljica 9** „...nisam imala neku posebnu komunikaciju s djecom i to mi je najviše nedostajalo.“

Dvije učiteljice tako su se složile u komentarima „Najmanje mi se sviđjelo to što nisam imala svog privatnog života iz razloga jer sam morala biti dostupna cijeli dan roditeljima i učenicima.“ (**Učiteljica 8**)

„Nije mi se sviđjelo što nisu poštivali vrijeme. Recimo nekad su se znali javiti ne samo učenici nego i roditelji navečer poslije 20, 21, 22h, kada im je nešto palo na pamet oni bi se javili.“

(**Učiteljica 3**)

Iako se većini učiteljica nije sviđjelo upravo to posredovanje roditelja i što su se zadaće i razni upiti slali kroz cijeli dan, **Učiteljici 2** najmanje se sviđjelo „...da oni koji imaju problema recimo u učenju, ne zato što nemaju sposobnosti, nego su malo lijeni pa ih treba stalno kontrolirati. Tu smo se u stvari izgubili jer roditelji nisu pružali pravu podršku, u tome je problem.“

Na tragu već rečenog, **Učiteljica 6** napominje da joj se najmanje sviđjelo „...to što zapravo mi učitelji nismo znali tko izvršava te zadatke, to su nama većinom roditelji slali, a sad tko je stajao iza njihovog izvršavanja, teško je reći.“

Ono što sve učiteljice navode jest nemogućnost povratne informacije koju lijepo sažima **Učiteljica 4**: „...najmanje mi se sviđjela nemogućnost nekakve povratne informacije od djece, da li razumiju ili ne razumiju to što sam ja poslala...“

Komentari učiteljica razredne nastave podudaraju se s onime što su naveli autori Kolak, Markić i Horvat (2020) kako učenici u razrednoj nastavi nisu dovoljno samostalni i razina njihove digitalne pismenosti je vrlo niska pa im je iz tog razloga potrebna pomoć roditelja u odrađivanju zadataka, ali i radnji poput uključivanja računala, spajanja na Internet i dolaska do potrebnih sadržaja. Također i u komuniciranju i slanju povratnih informacija te slanju izvršenih zadataka da li to bilo e-poštom, Zoomom, Whatsappom ili Viberom učiteljicama i učiteljima. Nadalje, autori Kolak, Markić i Horvat (2020) govore kako je nastava na daljinu za učenike nižih razreda osmišljena vrlo jednostavno te djeca ne moraju imati znanje odnosno digitalna kompetencija nije preduvjet za sudjelovanje u nastavi na daljinu, nego je bitno da

sva djeca imaju neka temeljna znanja informatičke pismenosti. Roditeljska uključenost je nužna u takvim oblicima nastave na daljinu. Prijelaz s "normalne" nastave na *online* nastavu nije se dogodio postepeno i nisu se uzele u obzir razlike u koje učenici, ali i roditelji imaju u digitalnoj pismenosti pa da bi opterećenje roditelja i učenika bilo ravnopravno (Kolak, Markić i Horvat, 2020).

Nadalje, nastava na daljinu trajala je mjesecima. U jednom vremenskom razdoblju vratili su se nastavi uživo kada su to dopuštale epidemiološke mjere, ali su zatim nakon kratkog vremena ponovo prešli na *online* nastavu. Iz tog razloga učiteljicama je bilo postavljeno pitanje kako se njihova komunikacija s učenicima nižih razreda mijenjala tijekom protekle dvije godine. Uglavnom su odgovori bili identični jer je ravnatelj na razini škole odlučio kako će se svi prebaci na nastavu putem *Google* učionice i *Meeta*. Ispitanice su prepoznale da se tako organizirana nastava mijenjala i usavršavala što je duže ista trajala:

„Mi smo u stvari napredovali. Mi smo od onih prepiski, prvo su to bile prepiske s roditeljima jer su im oni sve pokazivali. Zatim su se oni sami počeli uključivati na Viber jer sam ja molila roditelje da im daju pristup i da njima osobno daju da pišu sa mnom i da se mi u stvari dopisujemo, a ne roditelji.“ „...na kraju smo došli do toga da mi imamo i "uživo" preko Zooma i razgovarali, dijelili lekcije i snimane materijale.“ (Učiteljica 2)

„Nakon prvog vala kada su učenici završili treći razred i prešli na jesen u četvrti komunikacija se uvelike poboljšala jer smo krenuli na tablete i računala te smo oformili Google učionice. „...preko Google Meeta odvijala se nastava što je uvelike poboljšalo komunikaciju između mene i mojih učenika. Na taj način bilo mi je puno lakše pratiti njihov napredak te se nastava odvijala po rasporedu sati kao da smo u školama. Smatram da su djeca bila puno aktivnija, marljivija i ozbiljnije su shvaćali svoje obaveze jer smo se na taj način vidjeli i komunicirali što je njima uvelike nedostajalo.“ (Učiteljica 8)

„Na početku smo komunicirali putem Vibera, putem Viber grupe, a nakon toga sam izradila Google Sites stranicu na kojem sam zadavala učenicima zadatke, videe, upute, fotografije. Sve ono što su trebali raditi, a oni su mi zadaću slali putem Viber aplikacije.“ (Učiteljica 4)

Iako su učiteljice zamijenile *Viber* grupe i e-poštu *Google* učionicom i dalje su se javljali problemi u komuniciranju s učenicima prvog i drugog razreda:

„...s trećim i četvrtim razredima bilo je lakše raditi, nekakvu komunikaciju smo uspostavili, ali s prvim i drugim razredima teško, nije išlo, to su opet roditelji bili glavni..." (Učiteljica

10)

„...nakon četvrtog razreda s kojim sam pred kraj išla na Google učionicu i preko Meeta, dobila sam prvi razred i opet je sve moralo ići preko roditelja, iako smo već kasnije imali mogućnost ići putem Zooma ili Google učionice, međutim prvi razredi se ne snalaze sami..."

(Učiteljica 9)

Sljedeće pitanje na koje su učiteljice dale odgovor je kada im je komunikacija s učenicima, prema njihovom mišljenju, bila najbolja. Samo je jedna učiteljica od njih deset izjavila sljedeće:

„U početku su svi bili vrlo ažurni i rješavali zadatke kako je trebalo, a nakon nekog vremena došlo je do zasićenja. Učenici koji su lošiji, lošije pratili nastavu u školi, to je sve više i više dolazilo do izražaja i nakon nekog vremena njima je bilo previše.,...što bih ja njima objasnila u četiri oka izostalo je pa nisu, pogotovo kažem oni kojima ide lošije nisu mogli niti pratiti sami kod kuće." (Učiteljica 4)

Ostale učiteljice izjavile su: *„Sad već pred kraj kad su se i roditelji i učenici "ufurali" u to, shvatili su te neke stvari i bilo je njima puno lakše i nama učiteljima onda jednostavnije." (Učiteljica 6)* Slične komentare dale su i **Učiteljica 3** te **Učiteljica 1**, dok su se **Učiteljica 2**, **Učiteljica 5** i **Učiteljica 10** složile kako im je komunikacija bila najbolja za vrijeme kada su krenule s *Meet* aplikacijom, odnosno *Google* učionicom: *„Kada smo prešli na Google učionicu komunikacija nam je bila najbolja tijekom pandemije, ali definitivno mislim da učitelja nitko ne može zamijeniti. Djeca sama kažu da je kontakt i kontakt očima i te mimike i geste koje mi upotrebljavamo prilikom objašnjavanja i kad možeš postaviti djeci direktno pitanje, vidjeti njihovu povratnu informaciju puno važnije jer djeca nisu uvijek skoncentrirana pred kamerama i mogu uvijek nešto drugo raditi." (Učiteljica 5)*

Također, učiteljica koja je jedina izjavila da je komunikacija bila najbolja u počecima, tako je također jedina izjavila *„Najgora mi je bila pred kraj. „...pred kraj kada je već svima bilo previše svega." (Učiteljica 4)*

Ostale učiteljice bile su suprotne toj izjavi:

Najgora u početku kada su nas bacili u tu online nastavu, nismo previše ni mi ni oni znali o tome. Onda smo se na početku svi dosta teško snalazili dok se nismo uhodali." (Učiteljica 6)

„U to vrijeme kada se sve odvijalo putem Viber grupe, komunikacija mi je bila najgora jer nisam imala osjećaj koliko sam ja dostupna njima i koliko je takva komunikacija kvalitetna.“

(Učiteljica 8)

Iz odgovora sudionica može se komunicirale s učenicima putem Viber aplikacije, e-pošte te na kraju putem *Google* učionice. Također te alate koristile su za davanje informacija te primanje informacija od učenika (rješenja zadataka i slično). Jedino je **Učiteljica 4** koristila druge platforme za zadavanje zadataka i zadataka: *„Google Sites bila je glavna stranica na kojoj su bile opće obavijesti, a zadatke je svaki razred našao na svojoj podstranici. S time da sam još u sklopu tih zadataka izrađivala razne online listiće u Word Wallu i Wizerme.“*

Komunikacijski kanal koji su sve učiteljice navele kao najučinkovitiji jest upravo *Google* učionica:

„Pa ovako najučinkovitija je nastava uživo, znači u školi, ali kako nije mogla biti pa najučinkovitija je bila upravo ta nastava putem Meeta putem Google učionice.“ **(Učiteljice 6)**

„Svaka ima svoje prednosti i mane. Prednosti Google Sites je recimo što se na zanimljiv način može prikazati ono što želiš učenicima zadati i objasniti, ali nema mogućnost primanja njihovih radova, ne mogu slati svoje radove. A Google Classroom ima zapravo najveću prednost iz razloga što ima Meet to jest mogućnost video-poziva putem kojeg mogu onda komunicirati s učenicima na taj način i to je zapravo ja mislim, najučinkovitiji način komuniciranja s učenicima tijekom nastave na daljinu. Bez obzira što se ne stigne sve obraditi, bez obzira što nije to ista komunikacija kao u školi, ali ipak se vidite. Nisu učenici prepušteni sami sebi.“ **Učiteljica 4**

Iz razloga što je tijekom *lockdowna* nastava bila na daljinu sve su učiteljice s djecom komunicirale isključivo *online*. Na pitanje jesu li koristile pozive i SMS poruke, odnosno "zastarjele" načine komunikacije, tri učiteljice to nisu koristile što je vjerojatno i razumljivo pošto je riječ o učiteljici vjeronauka, stranog jezika i informatike pa su eventualni problem riješile njihove razredne učiteljice što možemo potkrijepiti komentarom: *„Pozive direktno ja ne, ali s obzirom da predajem strani jezik u dogovoru s razrednicima, razrednici su onda bili ti koji su obavljali pozive roditeljima, ako dijete eventualno nije izvršilo neku zadaću, neki zadatak, ako se nije moglo doći do njega. Mi smo isključivo komunicirali putem Vibera porukom.“* **(Učiteljica 5)**

Učiteljice razredne nastave koje su to koristile pozive i SMS poruke, koristile su to isključivo zbog nekih dodatnih pitanja, dodatnih pojašnjenja te ako se netko od djeteta nije pojavio na online nastavi: „*Da koristila sam poruke i pozive, zapravo zbog dodatnog pojašnjenja. Imala sam troje učenika s individualiziranim pristupom i njima sam posebno zadavala zadatke. S njima sam se i čula, objašnjavala dodatno, zajedno smo rješavale zadatke.*” (Učiteljica 9)

Na postavljeno pitanje jesu li pozivi i SMS poruke bile o njihovom trošku svih sedam učiteljica koje su to koristile odgovaraju da je to bilo o vlastitom trošku i da od škole nisu dobile nadoknadu novčanih sredstava. Nadalje, na pitanje misle li da su možda trebale dobiti pokrivena sredstva od škole, četiri učiteljice smatraju da su trebale dobiti naknadu troškova, ali ne misle da je to isključivo trebalo doći iz škole što potkrjepljuju komentari koje je dala Učiteljica 1: „*Da, od Ministarstva.*” Učiteljica 8: „*...država je kao takva trebala na neki način nagraditi, ali ne škole jer su one ipak državne ustanove za koje je odgovorna država.*”

S druge strane, jedna učiteljica ne smatra da su trebale dobiti pokrivena sredstva od škole „*Ne, ne mislim. Nekako je ta situacija svima bila nova i svi smo se tu nekako snalazili...*” (Učiteljica 9)

Jedna od sudionica isto je tako navela: „*Onog trenutka nisam ni o čemu razmišljala. Jedini cilj mi je bio što bolja komunikacija s djecom i da to što bolje odradimo jer sam bila svjesna da je to veliki vremenski period koji budemo jednostavno morali provesti tako.*” (Učiteljica 2)

Komentare koje su dale učiteljice razredne nastave potkrjepljuju ono što je u svom radu objašnjavala autorica Baškarad (2021) koja je bila dostupna putem telefonskih razgovora, dopisivanja kako u internetskoj učionici, tako i putem e-maila te poruka. Kada je riječ o načinu komuniciranja, dopuštalo se roditeljima i učenicima da odaberu koji način im najviše odgovara. Također, autorica navodi da su neizravni načini komuniciranja bili loša zamjena za komunikaciju koja se događa uživo.

Sve učiteljice razredne nastave izjasnile su se kako su sa svojom djecom komunicirale i na razini razreda, ali i individualno: „*Individualno sam komunicirala s onim učenicima kod kojih sam vidjela da ima nekih problema i poteškoća u savladavanju nastavnog gradiva.*” (Učiteljica 8) Također, slične komentare dale su i Učiteljica 1, Učiteljica 3, Učiteljica 6, Učiteljica 4, Učiteljica 7, Učiteljica 9, dok Učiteljica 2 izjavljuje „*...neke stvari recimo i uživo na nastavi kad smo mi tu, ne mogu razgovarati pred cijelim razredom, uvijek postoji neka diskrecija, sve ovisi o čemu je riječ.*”

Pošto su učiteljice s pojedinim učenicima komunicirale individualno, na pitanje je li im ta komunikacija pomogla na razini cijelog razreda mišljenja su bila podijeljena:

„...ako im se bolje razjasnilo neko gradivo koje na razini razreda nisu shvatili u početku, kasnije su se mogli bez problema uključiti u rasprave s cijelim razredom jer su shvatili nastavno gradivo.” (Učiteljica 3)

„Znalo se dogoditi da upravo taj pojedinac, ne zna možda ili nešto riješiti ili pristupiti pa sam onda s njime posebno komunicirala. Objasnila mu i onda je on shvatio neke stvari te bi se mogao priključiti i mogli su komunicirati kao cijela grupa, odnosno kao cijeli razred.”

(Učiteljica 6)

„...individualna komunikacija sad nije ništa posebno doprinijela. Tim učenicima sam bolje razjasnila gradivo, ali to nije utjecalo na cijeli razred, samo na znanje tih učenika.”

(Učiteljica 9)

„Pa da su svi koji su trebali pomoć, da su mi se javili onda bi, ali ovako možda pojedincu jesam pomogla, ali kao cjelini, cijelom razredu nema nikakve pretjerane koristi od toga.”

(Učiteljica 4)

S obzirom na analiziranu literaturu, bilo je za pretpostaviti da će na pitanje je li učenicima nedostajao izravni kontakt i međuvršnjačka komunikacija svih deset učiteljica razredne nastave složiti;

„Jako, jako da. Oni su to počeli izražavati, počeli su meni crtati crteže. Mi smo znači puno komunicirali i van prave nastave, oni bi meni imali potrebu nešto nacrtati, meni nešto lijepo napisati, napisati svoje osjećaje, želju za povratkom učiteljice. Falili su im naši zagrljaji. Od prvog razreda su me stalno grlili. Ponekad mi je to već i dosadno bilo. Jednostavno im je falio taj kontakt jer kažem ja sam s njima onako stvarno ko da su moja vlastiti djeca.”

(Učiteljica 2)

„Djeca su zapravo bila jako željna igre i falio im je taj kontakt s vršnjacima, već smo počeli jedni drugima slati slike, videa u grupu da osjetimo bar neki doticaj jedni s drugima. To se najviše primijetilo kada smo se vratili u škole. Sve češći zagrljaji kako međusobno tako i prema meni kao učiteljici.” (Učiteljica 9)

„...dugo se nisu vidjeli i oni doslovno kao da su se zaboravili igrati međusobno. Znalo je dolaziti do konflikata među učenicima, baš zbog te izoliranosti. No kasnije se sve vratilo u

normalu, počeli su se međusobno igrati, družiti i nakon škole i sve je išlo prema boljemu."

(Učiteljica 3)

Komentare učiteljica razredne nastave da je učenicima nedostajao izravni kontakt i međuvršnjačka komunikacija možemo potkrijepiti i odgovarajućom literaturom autorica Klasnić i Đuranović (2020) koje u svom radu navode kako je novo "normalno" ugrozilo rutinu i strukturu koja djeca u toj dobi imaju te je socijalna distanca i izolacija sasvim nešto novo s čime su se djeca susrela. Također, autorica Rajić (2020) provela je istraživanje tijekom vremena društvene distance, izolacije i zatvaranje škola čiji je cilj bio ispitati učenike o njihovim iskustvima i doživljajima vezanim za međuvršnjačke odnose tijekom pandemije bolesti COVID-19. Autorica je utvrdila da su svi učenici naveli kako se osjećaju usamljeno tijekom pandemije bolesti COVID-19. Nadalje, međuvršnjački odnosi bili su izrazito ugroženi za vrijeme pandemije bolesti COVID-19. Istraživanje autorice Rajić (2020) utvrdilo je da se učenici osnovne škole osjećaju usamljenije nego što je to bilo prije nego je pandemija bolesti COVID-19 započela. S odgovorima koje smo dobili od učiteljica razredne nastave u ovom istraživanju slaže se i autorica Grabljevec (2022) koja je navela u svom istraživanju da su najveće razlike u nastavi na daljinu prostorna i vremenska odvojenost učitelja i učenika pa tako i njihova međusobna komunikacija. Autorica je u svom radu naglasila da se učenje u nekoj mjeri može zamijeniti računalom, ali međuvršnjačka komunikacija nikako, jer su upravo učitelji ti koji djecu potiču na međusobno poštovanje, igru, razgovor i pronalaženje rješenja. Upravo zbog nedostatka socijalnog kontakta koji je navela autorica Grabljevec (2022) i učiteljice razredne nastave te su vještine patile za vrijeme nastave na daljinu.

Nadalje, roditelji su zapravo bili ti koji su u razrednoj nastavi uvelike olakšavali komunikaciju s učenicima i pomagali u samom komuniciranju s učenicima što potvrđuje i odgovor **Učiteljice 7:** *„Bez velikog zalaganja roditelja komunikacija ne bi bila ni moguća. Roditelji su jako mnogo pomagali svojoj djeci u učenju i podučavanju u tom vremenu."* te **Učiteljice 3:** *„Oni su im ustvari i pomagali, pogotovo niži razredi. Spajali ih na Internet i razne platforme. Na taj način olakšavali su nama posao."*

Komentari učiteljica razredne nastave uglavnom su sličnog karaktera, a idu u smjeru toga da su roditelji uvelike olakšavali međusobnu komunikaciju između djece i učiteljica jer su im prenosili zadaće i zadatke i odradili su veliki dio posla umjesto učiteljica jer su se našli u ulozi roditelja kao zamjenskih učitelja. Novo normalno, odnosno novonastala situacija dovela je roditelje pred neke nove izazove. Kako navode autori Kolark, Markić i Horvat (2020) roditelji su morali odgovoriti na pitanja kako odgovoriti zahtjevima posla, svakodnevnim obvezama

koje su pred njima, a posebice potrebama njihova djeteta? U istraživanju koje su provele autorice Čurović, Katavić i Krašić (2020) došle su do rezultata koji ukazuju na veliko slaganje roditelja i učitelja.

Poteškoće koje su učiteljice imale s roditeljima bile su zapravo beznačajnog karaktera. Kao i u nastavi uživo tako i u nastavi na daljinu uvijek postoje oni roditelji s kojima imaš poteškoća, no te poteškoće prema ovom istraživanju nisu bile velike i mogle su se riješiti:

„poteškoće bile samo s roditeljima koji nisu imali tehničke mogućnosti pa su mi onda javili i ispričavali kad nisu mogli otvoriti neki zadatak.“ (Učiteljica 10)

„S malim brojem roditelja naišla sam na poteškoće kada mi redovito nisu slali povratne informacije za svoje dijete.“ (Učiteljica 8)

U istraživanju koje proveli Kolak, Mrkić i Horvat (2020) navodi se da su roditelji postali učitelji kada je dom postao škola. Međutim, slažu se da nastava na daljinu nije kvalitetna iz razloga jer svi učenici ne mogu sami to jest na jednak način odrediti svoje obveze.

Za vrijeme pandemije bolesti COVID-19 radno vrijeme učitelja/učiteljica se "izbrisalo" te su bile dostupne roditeljima i učenicima cijeli dan. Naravno takav način rada bio je vrlo zamoran za učiteljice razredne nastave. Učiteljice su nam rekle da su imale osjećaj da su više radile nego što je to u normalnim uvjetima kada se nastava odvija prema klasičnom obliku:

„...imam osjećaj da sam tada više radila. Cijeli dan sam provela sa školskim zadacima...“

(Učiteljica 10)

„To je bilo komuniciranje cijeli dan.“ (Učiteljica 9)

„Radno vrijeme fiksno nije postojalo. To je bilo od 6h ujutro pa do 1h u noći, odnosno kada su se sve zadaće napisale pa kad su se sve povratne informacije poslale pa još gradivo. Zaista je to bilo radno vrijeme cijeli dan.“ (Učiteljica 5)

Sve rečeno slaže se s literaturom i istraživanjem koje su provele autorice Sablić, Klasinić i Škugor (2020) koje govore upravo o tome kako učitelji više ne mogu povući crtu između slobodnog vremena i radnog. Također, kao što je već spomenuto gore u tekstu, a što naglašavaju i autorice Sablić, Klasinić i Škugor (2020) u rezultatima koje su dobile u istraživanju, da učitelji provode više vremena ispravljajući učeničke radove, pripremajući nastavu, izrađujući nastavne materijale i slično. Nadalje, autorice su došle do zaključka kako učitelji žele biti dostupniji roditeljima i učenicima kako bi nastava tekla što kvalitetnije.

Nastava na daljinu od učitelja zahtijeva fleksibilnost u radnom vremenu, ali i organizaciju i raspoznavanje radnog vremena i privatnog vremena (Sablić, Klasinić i Škugor, 2020). U istraživanju koje su proveli autori Bolliger i Wasilik (2009) 86% učitelja se također izjasnilo kako im je potrebno puno više vremena za nastavu na daljinu nego redovnu nastavu i da se teško povlači granica između slobodnog i radnog vremena. Istraživanje pokazuje kako se učitelji pripremaju cijeli dan što je jasno iz odgovora to jest komentara učiteljica razredne nastave. Dostupnost cijeli dan misleći pri tome na pregledavanje zadaća, odgovaranja na poruke, učenju tehnologije i slično.

8.3. Pomoć u komuniciranju

Treća kategorija pitanja odnosila se na pomoć i podršku pri komuniciranju s učenicima nižih razreda od strane ravnatelja te stručnih služba škole.

Učiteljice smatraju kako su ravnatelj i stručne službe dale podršku u komuniciranju s učenicima, ali naglašavaju kako misle da oni nisu mogli previše pomoći u svemu tome jer je za sve to bilo novo i izazovno u to početno vrijeme:

„Imala sam podršku. Ravnatelj i stručna služba, pedagoginja naše škole, uvijek su tu za nas i kad na treba nešto pomoći javimo se s problemom koji imamo i oni će sve napraviti da nam pomognu.“ (Učiteljica 6)

„Podrška ravnatelja i informatičara škole nije izostajala. Oni su mi pomogli i olakšavali takav način rada jer sam ja starija učiteljica koja nije bila previše upućena u rad s računalom. Slali su nam preporuke i objašnjavali na koji način da uspostavimo najbolju komunikaciju s učenicima.“ (Učiteljica 8)

Dvije učiteljice navode da jedino što smatraju da su trebale dobiti bolje smjernice za rad:

„...možda su nam otpočetak trebali reći: nemojte se bojati, odredite si radno vrijeme, da ne budemo stalno dostupne i da imamo više tehničke podrške...“ Učiteljica 10

„...recimo možda neke konkretne upute. Radno vrijeme ti je do 16h, poslije toga se ne javljaš i slično.“ (Učiteljica 4)

Provedeno istraživanje autorica Sablić, Klasinić i Škugor (2020) ukazuje da su učitelji/učiteljice zadovoljni podrškom ravnatelja i stručnih službi, ali nisu zadovoljni podrškom koju su dobili od Ministarstva znanosti i obrazovanja. Isto je vidljivo iz komentara

učiteljica koje govore da su zadovoljne i da podrška nije izostala te su se učitelji mogli osloniti i u svakom trenutku tražiti podršku i pomoć od njih.

8.4. Poteškoće u komuniciranju

Četvrta kategorija pitanja bila je usmjerena na poteškoće u komuniciranju s kojima su se susretale učiteljice razredne nastave.

Odgovori koji su se javljali kada se postavilo pitanje s kojim su se poteškoćama susrele u nastavi na daljinu uglavnom su se svodili na nedostatak tehnologije, nepoznavanje tehnologije, izravna komunikacija, neslanje povratnih informacija te poteškoće ekonomske prirode:

„Poteškoće s kojima sam se susrela u nastavi na daljinu su većinom socioekonomske prirode iz razloga što sam u razredu imala učenika romske nacionalne manjine pa je on morao dijeliti računalo sa svojom starijom sestrom koja je također pohađala online nastavu. Zbog toga je komunikacija s tim učenikom bila smanjena te smo često nailazili na probleme u savladavanju gradiva.“ (Učiteljica 8)

„...nepoznavanje tehnologije od strane roditelja, odnosno skrbnika. Neznanje samih učenika jer su ih doslovce preko noći bacili u vatru da se susretnu i počnu služiti nekim alatima za koje do tad možda nisu ni znali.“ (Učiteljica 6)

„Najveći nedostatak bio je znači nedostatak komunikacije, izravne komunikacije između mene i učenika.“ (Učiteljica 9)

„Neslanje zadaća, ne javljanjem na poruke i nepriključivanjem na videopozive.“ (Učiteljica 4)

Poteškoće su se reflektirale kako navode četiri učiteljice na njihovom znanju:

„Nedostaci u komunikaciji reflektirali su se na velikim rupama u znanju učenika i vrlo šturoom vokabularu.“ (Učiteljica 8)

„Iznenadila sam se da ima toliko rupa, da je toliko falilo. Mislila sam da kontinuirano rade doma. Da nije ono riješim zadaću, zatvorim knjigu, nego da se ipak malo uči. Komunikacija nula bodova. Većina je rješavala i slala zadatke, ali nisu me nešto pretjerano kontaktirali. Najveći problem je nedostatak komunikacije!“ (Učiteljica 4)

„Učenici nisu na vrijeme dobivali zadatke i automatski je sve kasnilo. Kasnila je komunikacija s njima.”(Učiteljica 1)

„Posljedice su se vidjele u govornom izražavanju.” (Učiteljica 2)

Događala se su situacije kada učenicima nisu bili dostupni Internet, tablet i računalo pa su učiteljice s tim učenicima komunicirale putem "zastarjelih" načina poput SMS poruka i poziva ako drugačije nije išlo.

Kako navode učiteljice, škola je pomogla u komuniciranju s učenicama s nedostatkom tehnologije:

„...mi smo kao škola onda dodijelili kada smo vidjeli da kod nekog učenika postoji problem, da stvarno nemaju, ne mogu si priuštiti u tako kratkom vremenu. Onda smo mi njima na posudbu dali jedan uređaj koji su oni mogli koristiti za vrijeme nastave na daljinu.”

Učiteljica 6

„Tražili smo i dobili smo. Osiguralo se računalo ili tablet.” (Učiteljica 1)

„Osobno u mojem razredu su se roditelji pobrinuli za to i nije trebala škola dati. Ne mogu reći, kasnije su se oni ponudili, rekli da imaju određeni broj tableta. Međutim, dokle su se roditelji već sami pobrinuli za to da riješe djeci, kupili tablete koji nisu imali.” (Učiteljica 2)

S druge strane, pronalazi se jedan drugačiji komentar: *Ne, imali smo otvorene ruke, svatko je radio što je htio.” (Učiteljica 4)*

S navedenim komentarima slaže se i literatura koja govori da su ravnatelji obrazovnih ustanova bili su dužni u suradnji sa školskim odborom i Ministarstvom osigurati određene komunikacijske kanala za učenike koji si nisu mogli samo to priuštiti koje su zatim učitelji/učiteljice podijelile i koristile u svome radu s djecom (Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, 2020).

8.5. Preporuke u komuniciranju za buduću *online* nastavu

Za sam kraj intervju učiteljicama je bilo postavljeno pitanje da navedu neke od preporuka u komuniciranju ako u budućnosti ponovo dođe do nastave na daljinu, odnosno, *online* nastave.

Prijedloge koje su učiteljice navele da bi se nastava s učenicima razredne nastave bolje odvijala su sljedeći:

„Definitivno osigurati svakom učeniku potrebnu tehničku potporu da se može s njima komunicirati na daljinu putem videopoziva, to je ja mislim najveća stavka, a ostalo se lako snađemo." (Učiteljica 4)

„...trebaju svi imati jednake uvjete i onda možemo očekivati da će se nastava na daljinu odvijati onako kako mi to kažemo po "špagi"." (Učiteljica 1)

„Pa možda eventualno kad smo saznali da nas bacaju u to da će nastava krenuti na daljinu, odnosno online, da su se održale neke prezentacije, neki sastanci gdje bi se roditeljima, pogotovo roditeljima pokazalo na koji način bi oni mogli sudjelovati u toj nastavi, da im ne bi bilo sve tako strano." (Učiteljica 6)

„Predložila bih samo jednu platformu putem koje bi sve išlo, da svi imaju kamere i da se svi lijepo vidimo i razgovaramo. Puno lakša i bolja bi na taj način bila komunikacija s učenicima." (Učiteljica 3)

„Nemam prijedloge za poboljšanje online nastave za učenike nižih razreda jer smatram da učenici u toj dobi prvenstveno moraju steći komunikacijske vještine licem u lice, odnosno uživo. Za vrijeme online nastave nedostajao mi je rad s djecom u učionici i smatram da online nastava to ne može nikada zamijeniti." (Učiteljica 8)

Nešto slično navodi i **Učiteljica 7**: *„Najbolja nastava je nastava u školi, uživo. Što se tiče buduće nastave na daljinu nadam se da je nikada više neće biti."*

Također, **Učiteljica 9** naglašava da *„...u prvom i drugom razredu ne može ništa bolje jer tu moraju sudjelovati svakako roditelji, roditelji većinu posla moraju odraditi! Treći i četvrti razredi već ajde mogu preko Meeta, to jest Google učionice, ali ovi mlađi nikako. Nema do nastave uživo i do riječi licem u lice."*

Posljednje pitanje postavljeno učiteljicama ticalo se toga što bi one voljele zadržati ako dođe do buduće *online* nastave, a što nikako ne bi voljele zadržati u toj nastavi.

Pa tako se većina učiteljica složilo kako nikako ne bi voljele zadržati razne Viber, Whatsapp grupe, a voljele bi zadržati Google učionicu:

„Nikako ne bih voljela zadržati komunikaciju putem nekakvih Viber grupa i poruka. Voljela bih zadržati ovu komunikaciju putem Google učionice. Odlično mi je recimo, iako ne

stavljamo i ne prakticiramo za učenike koji su bolesni, ali odlično je što su im sada dostupne video lekcije, tako da si mogu i sami pogledati i odraditi sami." (Učiteljica 9)

No, kod većine sudionica ipak je prepoznato da ne bi voljele ponovno imati online nastavu
„Sada kad se vratila u normalnu, ja bih tako i dalje radila. Jer ovo što je bilo, nikad se više ne ponovilo." (Učiteljica 1)

Za sam kraj učiteljicu su mogle dodati ono što smatraju da je bitno za ovu temu te su dvije učiteljice iskoristile tu mogućnost:

„Povratne informacije od djece su upravo škola uživo. U školi se odvija život, a oni su bili izolirani doma u svoja četiri zida s roditeljima, a djeca se vole družiti među vršnjacima, odrastati s njima, igrati se. Ta iskustva su životna, a opet ona se stječu u školi." (Učiteljica 2)

„Sad kada je nastava ponovo uživo roditelji očekuju sve na gotovo. Učenici više ne pamte na satu informacije ili ne zapišu, a roditelji očekuju da će sve informacije čuti od učiteljice. Više je nezamislivo informacije primiti od učenika." (Učiteljica 8)

„A što se tiče nastave na daljinu općenito i sada normalne nastave, čini mi se da su se sada roditelji opet potpuno odmaknuli od djece i djecu prepustili samima sebi, neke se sami bore oko zadaća i više ih niti ne kontroliraju, a prije su barem bili aktivni uz djecu, pogotovo na početku dok je sve bilo zatvoreno pa su morali biti doma." (Učiteljica 10)

9. ZAKLJUČAK

Pandemija bolesti COVID-19 promijenila je sve aspekte ljudskog života. Odgojno-obrazovne ustanove morale su zatvoriti svoja vrata zbog širenja zaraze te je to ujedno i značio prelazak s tradicionalnog oblika nastave na suvremeni, odnosno na nastavu na daljinu.

Na tragu navedenog, cilj ovog diplomskog rada bio je utvrditi mišljenja i iskustva učiteljica razredne nastave o teškoćama u komuniciranju tijekom pandemije bolesti COVID-19. U skladu s tim, istraživačko pitanje glasilo je koji su najveći problemi komuniciranja tijekom nastave s učenicima osnovne škole za vrijeme pandemije bolesti COVID-19.

S obzirom na aktualnost navedene teme, u znanstvenom svijetu postoji veliki opseg literature koji se upravo bave pandemijom i školstvom te njezinom povezanošću. Bez obzira na to što je ovo područje istraživanja relativno nov pojam, također postoje brojna istraživanja koja su provedena u zadnje dvije godine, ali je većina njih provedena dok je pandemija bila u punom jeku. S druge strane, za vrijeme provedbe ovog kvalitativnog istraživanja, nastava se održavala uživo te zbog toga ovaj rad daje uvid u refleksivna iskustva i mišljenja učiteljica razredne nastave o komuniciranju za vrijeme trajanje nastave na daljinu. Na taj se način, putem polustrukturiranog intervjua, dobio uvid u dublja iskustva i mišljenja o ovoj temi.

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da je prelazak na nastavu na daljinu učiteljicama razredne nastave bio šokantan i izrazito težak u samim počecima zbog nedovoljnog tehničkog i digitalnog znanja te nedostatka tehnologije. Prvenstveno im je bilo izrazito teško zbog toga što se sve dogodilo „preko "noći" te nisu imale vremena ni za kakvu pripremu. Iako većina učiteljica nije bila zadovoljna u samim počecima nastavom na daljinu, ipak su bile zadovoljne sa suradnjom s roditeljima i redovitim ispunjavanjem obaveza. Nezadovoljstvo se počelo javljati zbog nedostatka komunikacije s djecom, odnosno učenicima, organizacijom same nastave na daljinu koja im je oduzimala mnogo vremena te već spomenutim tehnološkim nedostatkom. Sve navedeno potvrđeno je i u drugim istraživanjima u kojima je također naglasak stavljen na nedostatku izravne komunikacije i prevelikoj uključenosti roditelja. Sudionice istraživanja prepoznale su da se taj problem javio zbog nedovoljne samostalnosti i nedostatka digitalne kompetencije učenika razredne nastave, no isto su tako prepoznale da se taj problem nije riješio vraćanjem u škole.

Nadalje, veliki nedostatak koji je također prepoznat istraživanjem, a koji se podudara s literaturom jest nedostatak povratne informacije te postojanje jednosmjerne komunikacije. Na tragu tome, sudionice su prepoznale da je *Google* učionica tome uvelike pozitivno pridonijela, odnosno njezino korištenje omogućilo je dvosmjernu komunikaciju između učenika i učiteljica. Isto tako, poticanje dvosmjerne komunikacije bilo je prepoznato od ravnatelja i stručnih službi koji su sudionicama pružale veliku podršku, no, s druge strane, ona nije prepoznata od resornog Ministarstva.

Zaključno, provedeno istraživanje pokazalo je podatke kako je nastava na daljinu imala svojih velikih nedostataka, no kako su učiteljice, uz korištenje različitih alata i podršku ipak iste uspjele barem djelomično savladati. No bez obzira na to, učiteljice su se složile kako ništa ne može zamijeniti nastavu u učionici te da učenici u nižim razredima, posebice u prvim i drugim razredima, nisu dovoljno samostalni za *online* oblik nastave. Upravo je zbog toga kvalitetno prenošenje znanja, socijalizacija i stjecanje samostalnosti u nastavi na daljinu s učenicima ove dobi bilo narušeno, a prema riječima sudionica, posljedice su vidljive i povratkom u škole.

Imajući sve navedeno na umu, može se zaključiti kako je nastava na daljinu bila prijeko potrebna u to, pandemijsko doba, ali kako je ista imala mnogo nedostataka te mjesta za poboljšanje. Zbog toga se ovaj diplomski rad može uzeti kao podloga za buduće planiranje i programiranje nastavnog procesa jer sadrži „živu riječ“ onih koji su bili ti koji su se morali trenutno snaći, pronaći rješenje i osigurati da učenici imaju barem približno kvalitetnu nastavu kakva se do tada poznavala.

10. LITERATURA

1. Američka asocijacija za učenje na daljinu (The United States Distance Learning Association). USDLA Distance Learning Definition, preuzeto dana 10. travnja 2022. s <https://usdla.org/>
2. Bakker, A., Wagner, D. (2020). Pandemic: lessons for today and tomorrow? *Educational Studies in Mathematics*. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10649-020-09946-3>.
3. Balaško, T. (2021). Utjecaj pandemije virusa Covid-19 na rad u školi s djecom s poteškoćama. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
4. Baškarad, M. (2021). Varaždinski učitelj – digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje godina 4/broj 7/2021. Stručni rad. Školski savjetodavni rad i rad na daljinu.
5. Bizjak, M. (2020) Razredništvo tijekom karantene. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*. 3(4): 28-33. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/241423> 12/12/2020
6. Bognar, L., Matijević, M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Bolliger, D. U., Wasilik, O. (2009). Factors influencing faculty with online teaching and learning in higher education. *Distance Education*, 30(1), 103-116.
8. CARNET (2020). Nastava na daljinu. Savjeti vezani uz održavanje nastave na daljinu <https://www.carnet.hr/usluga/udaljenoucenje/>
9. Cindrić, M., Miljković, D., Strugar, V. (2010). *Didaktika i kurikulum*. Zagreb: IEP-D2.
10. Čerepinko, D. :*Komunikologija; Kratki pregled najvažnijih teorija, pojmova i principa*. Veleučilište u Varaždinu, 2012.
11. Ćurković, N., Krašić, S. i Katavić, I. (2020). Stavovi učitelja i roditelja učenika osnovnih škola o nastavi na daljinu. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, 5-24
12. Deljac, S. i Berović, M. (2020). Usporedba nastave na daljinu i učioničke nastave iz predmeta Informatika i Računalstvo
13. Dubovečak, I., Prskalo, I. (2021). Specifičnosti online okruženja i kinezioloških aktivnosti u razrednoj nastavi u vrijeme pandemije.

14. European Centre for Disease Prevention and Control: An agency of the European Union. Dostupno: <https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases> (3.travnja 2022.)
15. Findak, V. (1999). Metodika tjelesne i zdravstvene kulture. Zagreb: Školska knjiga.
16. Grabljevec, J., Razrednik prvašićima u vremenu održavanja nastave na daljinu. OŠ Ferda Vesela Šentvid pri Stičini, Slovenija. Varaždinski učitelj – digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje, 2022. godine
17. Gudmundsdottir, B., G., Hathaway D., M., (2020). "We Always Make It Work": Teachers Agency in the Time of Crisis. *Jl. of Technology and Teacher Education* (2020) 28(2), 239-250.
18. Holmberg, B. (2005) The Evolution, Principles and Practices of Distance Education. *Open Learning*, 21, 273-277.
19. Jukić, S., Nadrljanski, M. (2015). *Komunikologija*. Split: Redak
20. Klasinić, I., Đuranović, M., (2020). Koronakriza – izazovi odgoja u kriznim situacijama. U: *Školovanje od kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19*.
21. Knežević, U. (2020). *Informacijsko-komunikacijska tehnologija u službi obrazovanja u osnovnoj školi*. Diplomski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet informatike u Puli, dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A4737/datastream/PDF/view> (pristupljeno 4.4.2022.)
22. Kokić, Bartelo, I. (2020). Učim od kuće: školovanje u vrijeme pandemije COVID-19 bolesti. U: *Školovanje od kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19*.
23. Kolak, A. (2014). Teachers' attitudes towards evaluation process. *Život i škola*, 31, 109–125.
24. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, (2021). COVID-19 bolest. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Dostupno 15. travnja 2022. na <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=70912>
25. Lovrić, R., Bjeliš, N. (2021). Stavovi učenika o nastavi na daljinu. *Stručni rad*. Srednja škola Metković.
26. Matijević, M., Radovanović, D. (2011). *Nastava usmjerena na učenika*. Zagreb: Školske novine

27. McCarthy, N. (2020) COVID-19's staggering impact on global education. Dostupno na: <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/infographic-covid19-coronavirus-impact-global-education-health-schools/> (4.travnja 2022.)
28. Mikulan, K., Legac, V. i Siročić, D. (2011). Pozitivni i negativni aspekti platformi za učenje na daljinu Moodle i WebCT u nastavi hrvatskog jezika. Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, 2 (1), 83-94. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/71331> (4.4.2022)
29. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap.
30. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2020). Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanima s COVID-19. (Internet) Dostupno na: [https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Modeli%20i%20preporuke%20za%20provedbu%20nastave%20u%202021-2022%20\(1\)_31%208.pdf](https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Modeli%20i%20preporuke%20za%20provedbu%20nastave%20u%202021-2022%20(1)_31%208.pdf) (3.travnja 2022)
31. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2020). Upute za vrednovanje i ocjenjivanje tijekom nastave na daljinu: Za učitelje, nastavnike i profesore, ali i dijelom i za roditelje/staratelje i učenike. Zagreb.
32. Nafie, M. (2020) School closures reduced spread of coronavirus by 40-60 percent: Wuhan research. Dostupno na: <https://english.alarabiya.net/coronavirus/2020/05/15/School-closures-reduced-spread-of-coronavirus-by-40-60-percent-Wuhan-research> (4.travnja 2022.)
33. Neill, S. (1991). Neverbalna komunikacija u razredu. Zagreb: Educa.
34. Nemeth-Jajić, J. i Jukić, T. (2021). Definiranje i uporaba nazivlja za e izvedbu nastave. *Metodički ogledi*, 28 (1), 89-114. Preuzeto dana 9. srpnja 2021. s <https://doi.org/10.21464/mo.28.1.7> (4.travnja 2022)
35. Omerdić, N., Ridić, M., Kerić, A. (2021). Online nastava – novi izazovi u obrazovanju, naučni rad. Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Nusreta-Omerdic-2/publication/352119424_ONLINE_NASTAVA_NOVI_IZAZOVI_U_OBRAZOVANJU/links/60b9c857458515218f8a2d99/ONLINE-NASTAVA-NOVI-IZAZOVI-U-OBRAZOVANJU.pdf (pristupljeno 4.4.2022.)
36. Oreopoulos, P., Page, M. i Stevens, A. (2006). Does human capital transfer from parent to child? The intergenerational effects of compulsory schooling, *Journal of Labor Economics* 24(4), 729–760.

37. Periša, V. (2020). Stavovi studenata i učitelja o nastavi na daljinu (Doctoral dissertation, University of Split. Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split. Department of Teacher Education.).
38. Rajić, V., (2020). Međuvršnjački odnosi učenika osnovne škole: prijateljstvo u doba pandemije COVID-19 bolesti. U: Školovanje od kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19.
39. Reardon, K.K. (1998). Interpersonalna komunikacija. Gdje se misli susreću. Zagreb: Alinea.
40. Sablić, M., Klasnić, I., Škugor, A. (2020). Učitelj u izolaciji: izazovi novog normalnog. U: Školovanje od kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19
41. Savin-Baden, M. i Howell Major, C. (2013). *Qualitative Research. The essential guide to theory and practice*. Routledge.
42. Strugar, A. Kolak, I. Markić (ur.), Školovanje od kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19 (str. 87-107). Zagreb-Bjelovar: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru.
43. Šelimber, V., Šelimber, I., (2021). Obrazovna uloga javnog servisa i komunikacijski izazovi medijski posredovane nastave, UDK: 366.636:37.09
44. Škola za život (2020). Preporuke za organizaciju rada u razrednoj nastavi i upute za vrednovanje i ocjenjivanje u mješovitom modelu nastave od 25. svibnja 2020. Dostupno 19. lipnja 2021. na <https://skolazazivot.hr/preporuke-za-organizaciju-rada-urazrednoj-nastavi-i-upute-za-vrednovanje-i-ocjenjivanje-u-mjesovitom-modelunastave-od-25-svibnja-2020/>
45. Tatković, N., Diković, M., Tatković, S. (2016). Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
46. Terman, I. (2020). Upotreba digitalnih tehnologija kod učenika mlađe školske dobi. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
47. Tkalec, D. (2021). Izazovi upravljanja razredom za vrijeme COVID-19 pandemije. Diplomski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
48. Ujedinjeni Narodi (2020) Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond. Dostupno na: https://www.un.org/development/desa/dspd/wpcontent/uploads/sites/22/2020/08/sg_p_olicy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf (3. travnja 2022.)

49. Vlada Republike Hrvatske (2020). Odluka o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu. Dostupno 19. lipnja 2021. na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_03_29_670.html
50. Zrilić, S. (2010). Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu. Pedagogijska istraživanja, 7 (2), 231-240. Dostupno 12. lipnja na <https://hrcak.srce.hr/118096>

11. PRILOZI

11.1. Pitanja za intervju s učiteljicama razredne nastave

1. UVOD

Pozdrav, ponajprije bih Vam se željela zahvaliti što ste pristali sudjelovati u ovom istraživanju te podijeliti svoje iskustvo o teškoćama u komuniciranju s učenicima nižih razreda. Moja je tema diplomskog rada Teškoće u komuniciranju s učenicima nižih razreda tijekom pandemije te bih voljela da se u našoj komunikaciji danas osvrćemo isključivo na učenike nižih razreda.

Možete li mi za početak reći putem kojeg modela nastave se trenutno odvija nastava?

2. PANDEMIJA COVID-19 I ŠKOLE

Na koji način se odvijala nastava u prvom „valu“ pandemije (3. mjesec 2020. g.)? Jeste li bili zadovoljni kako je za vrijeme pandemije bila organizirana nastava na daljinu? Zašto da? Zašto ne? S čime ste bili zadovoljni? S čime niste bili zadovoljni? Što biste promijenili?

Koje su, po Vama, bile prednosti nastave na daljinu? Objasnite.

Koji su, po Vama, bili nedostaci nastave na daljinu? Objasnite.

Kada je krenula pandemija, na koji se način u tom prvom trenutku odvila komunikacija s učenicima? Kako ste ih obavijesti o prelasku na online nastavu? Na koji se način komunikacija nastavila odvijati u tom prvom „valu“ pandemije?

3. KOMUNICIRANJE S UČENICIMA NIŽIH RAZREDA

Kakva je bila Vaša komunikacija s učenicima nižih razreda? Što Vam se posebno sviđjelo? Zašto? Što Vam se najmanje sviđjelo? Zašto?

Možete li pokušati objasniti kako se Vaša komunikacija s učenicima nižih razreda mijenjala tijekom protekle dvije godine? Kada Vam je komunikacija s učenicima bila najbolja? Zašto? Kada Vam je komunikacija s učenicima bila najgora? Zašto?

Putem kojih ste komunikacijskih kanala komunicirali s učenicima? Koje ste koristili za davanje uputa, informacija i sl. učenicima? Koje ste koristili za primanje informacija od učenika (rješenje zadataka i sl.)? Jeste li mijenjali komunikacijske kanale tijekom pandemije? Koji su Vam se pokazali najučinkovitiji? Zašto?

Jeste li s učenicima komunicirali isključivo online? Jeste li koristili pozive i SMS poruke? Ako jeste, zašto? Ako ste koristili, je li to bilo u Vašem trošku ili ste dobili pokrivena sredstva od škole? Ako niste, mislite li da ste možda trebali? Zašto da/ne?

Jeste li s učenicima komunicirali na razini razreda ili i individualno? Zašto? Koji su bili razlozi da ste komunicirali individualno? Smatrate li da Vam je individualna komunikacija pomogla u komuniciranju s učenicima na razini razreda? Objasnite.

Jeste li imali izravnu komunikaciju s učenicima (licem u lice uživo)? Ako da, na koji se način ona odvijala? Ako ne, jeste li primijetili da je učenicima falio izravni kontakt? Jeste li primijetili da je učenicima falila međuvršnjačka komunikacija?

Kako su Vam roditelji učenika pomogli u komuniciranju s učenicima? Jeste li s njima naišli na poteškoće? Objasnite.

Je li Vam se tijekom pandemije "izbrisalo" radno vrijeme pa ste komunicirali s učenicima i izvan onog vremena kojeg ste odredili?

4. POMOĆ U KOMUNICIRANJU

Jeste li imali podršku ravnatelja i stručne službe škole u komuniciranju s učenicima nižih razreda? Jesu li Vam oni pomogli, olakšali? Ako jesu, na koji način? Ako nisu, što mislite da je razlog tome? Što Vam je nedostajalo u komunikaciji, a da su Vam ravnatelj i stručne službe mogli pomoći?

5. POTEŠKOĆE U KOMUNICIRANJU

S kojim poteškoćama ste se susreli u nastavi na daljinu? Molim Vas pokušajte objasniti na koji način su se te poteškoće reflektirale u komuniciranju s učenicima nižih razreda? Koje su bile posljedice tih poteškoća? Ako nije bilo posljedica, možete li objasniti zašto smatrate da se nisu dogodile?

Jeste li naišli na problem nedostatka tehnologije za komuniciranje s učenicima i roditeljima? Jesu li se dešavale situacije da učenicima nisu dostupni Internet te tablet/laptop? Na koji način ste tada komunicirali? Jeste li tada koristili „zastarjele“ načine komunikacije (pozive i SMS poruke)? Je li Vam škola pomogla olakšati komunikaciju s tim učenicima? Ako da na koji način?

Na koji su se način prednosti koje ste prije naveli reflektirali na Vaše komuniciranje s učenicima? Objasnite.

Na koji su se način nedostaci koje ste prije naveli reflektirali na Vaše komuniciranje s učenicima? Objasnite.

6. PREPORUKE U KOMUNICIRANJU ZA BUDUĆU ONLINE NASTAVU

Imate li prijedloge na koji način se komunikacija s učenicima nižih razreda mogla bolje odvijati? Ako da, koje? Ako ne, možete li razmisliti što je Vama nedostajalo, što biste voljeli da ste imali?

Što biste, kada razmišljate o komuniciranju s učenicima nižih razreda, voljeli ostaviti sada, kada je nastava ponovno uživo, kada se vratilo u „normalu“? Koje dijelove komunikacije ne biste voljeli zadržati?

Za kraj, imate li Vi nešto za nadodati što smatrate značajnim za ovu temu, a što Vas ja nisam pitala i čega se nismo dotakli?

Hvala!

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, Ozana Obad pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog rada pod naslovom Teškoće u komuniciranju s učenicima nižih razreda osnovnih škola tijekom pandemije te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:

Ozana Obad

(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, Ozana Obad neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog rada pod naslovom Teškoće u komuniciranju s učenicima nižih razreda osnovnih škola tijekom pandemije čiji sam autor/ica.

Student/ica:

Ozana Obad

(vlastoručni potpis)